

Rodna ravnopravnost u obrazovanju i kroz obrazovanje

INEE Džepni vodič za rodnu problematiku

INEE

Inter-Agency Network for Education in Emergencies
Réseau Inter-Agences pour l'Éducation en Situations d'Urgence
La Red Interagencial para la Educación en Situaciones de Emergencia
Rede Inter-Institucional para a Educação em Situação de Emergência
الشبكة المشتركة لوكالات التعليم في حالات الطوارئ

Međuagencijska mreža za obrazovanje u vanrednim situacijama (Inter-Agency Network for Education in Emergencies, INEE) je otvorena globalna mreža predstavnika nevladinih organizacija, agencija UN-a, donatorskih agencija, vlada i akademskih institucija koje zajedno rade kako bi osigurale pravo na kvalitetno i sigurno obrazovanje za sve ljude pogođene krizom. Više informacija dostupno je na www.ineesite.org.

Izdavač:

INEE

c/o UNHCR

94, rue de Montbrillant

1202 Geneva

Switzerland

INEE © 2010

Ovaj prevod je urađen uz velikodušnu pomoć Fondacije otvoreno društvo.

Sva prava zadržana. Ovaj materijal podliježe autorskim pravima, ali može biti reproduciran bilo kojom metodom u obrazovne svrhe. Za kopiranje u drugim uvjetima, korištenje u drugim publikacijama, prevođenje ili adaptaciju mora se prethodno dobiti pismena saglasnost od vlasnika autorskih prava: network@ineesite.org

Dizajn dokumenta: www.whateverdesign.co.uk

Fotografija s naslovnice: Na času geometrije pod šatorom iza glavne zgrade u Gawarshadu Begum djevojčice u Mazar-i-Sharifu na sjeveru Afganistana. Fotografije korištene zahvaljujući Save the Children

Sadržaj

Zahvale	4
Uvod	5
Ključni principi programiranja rodne ravnopravnosti	8
Šta možete učiniti? Primjena rodnih principa u praksi	15
Okvir ADAPT i ACT	15
1. Strategije rodno odgovarajućeg učešća, koordinacije i analize	20
1.1. Učešće.....	20
1.2. Koordinacija	25
1.3. Procjena, monitoring i evaluacija.....	29
2. Strategije za jednak pristup i rodno odgovarajuća okruženja za učenje.....	35
2.1. Jednak pristup	35
2.2. Zaštita i dobrobit	40
2.3. Objekti i usluge.....	46
3. Strategije za rodno odgovarajuću nastavu i učenje	50
3.1. Nastavni program	50
3.2. Obuka, stručno usavršavanje i podrška	54
3.3. Procesi nastave i učenja	56
3.4. Ocjenjivanje ishoda učenja.....	57
4. Strategije za rodno odgovarajuće politike za nastavnike i drugo obrazovno osoblje	59
4.1. Rekrutiranje i izbor.....	59
4.2. Uvjeti rada	61
4.3. Podrška i nadzor	62
5. Strategije za rodno odgovarajuću obrazovnu politiku.....	64
Dodatak 1: Glosar rodnihih pojmova	67
Dodatak 2: Kartica “propusta”	71
Korisni izvori	73

Zahvale

Ovaj dokument su u ime INEE Radnog tima za rodnu problematiku izradili Siobhán Foran, Gurcharan Virdee i Victoria Rames iz GenCap Projekta Međuagencijskog stalnog odbora (Inter-Agency Standing Committee, IASC) i Marian Hodgkin (INEE Sekretarijat), a uredila Ingrid Lewis (EENET). INEE Radni tim za rodnu problematiku radi na podršci rodnom prilagođavanju i obraćanju pažnje na rodnu ravnopravnost kroz obrazovnu pripremljenost, intervenciju i oporavak. Više informacija o INEE i INEE Radnom timu za rodnu problematiku dostupno je na www.ineesite.org.

INEE također zahvaljuje sljedećim članovima koji su pružili značajne doprinose, usmjerenja i podršku pisanju ovog vodiča: Mike Wessells (Columbia University); Zuki Karpinska (Conflict and Education Research Group); Jane Benbow (Education Reform Project); Susan Nicolai i Therese Pankratov (Global Education Cluster Unit); Nina Papadopoulos (Independent) Allison Anderson, Brooke Breazeale, Lori Heninger, Jennifer Lauren, Anna Seeger, Liz Sweet, and Kerstin Tebbe (INEE Sekreterijjat); Helen Stannard (IRC); Fred Magumba and Silje Sjøvaag Skeie (NRC); Henia Dakkak, Jennifer Kim i Cécile Mazzacurati (UNFPA); Sandra Krause, Erin Patrick i Mihoko Tanabe (Women's Refugee Commission).

Ovaj Džepni vodič posvećen je sjećanju na Jackie Kirk koja je radila za Međunarodni komitet spasa i koja je poginula u Afganistanu 13. 8. 2008. Jackie je uspostavila i vodila INEE Radi tim za rodnu problematiku, a dosta smjernica iz ovog dokumenta temelji se na alatima i standardima koje je ona pomogla izraditi. Nedostajat će nam njena stručna znanja o pitanjima roda i obrazovanja u vanrednim situacijama.

INEE se zahvaljuje UNICEF-u i IASC GenCap Projektu na finansijskim doprinosima za izradu ovog dokumenta. INEE se zatim zahvaljuje na podršci koju je ovoj mreži od njenog osnivanja pružilo više od 25 agencija, fondacija i institucija. Njihov potpuni spisak možete pogledati na internet stranici INEE-a: www.ineesite.org/acknowledgements.

Uvod

Vanredna stanja kao što su nasilni sukobi i prirodne nepogode izrazito različito doživljavaju djevojčice, žene, dječaci i odrasli muškarci. Suočavaju se s različitim rizicima, drugačije reagiraju na stresne situacije i posjeduju različite kapacitete za suočavanje s efektima krize.

Vanredna stanja mogu rezultirati gubitkom prihoda za život i promijenjenim društvenim ulogama. Dinamike moći unutar porodica, lokalnih zajednica i društava često su promjenjive i mogu promijeniti status žena i muškaraca. U takvim kontekstima se mijenjaju obrazovne potrebe, a različite prepreke za dječake i djevojčice često postaju vidljive pri čemu djevojčice obično dolaze u nepovoljniji položaj. Svijest o ovim rodnim dinamikama i razumijevanje društvenih ograničenja pomaže da se rodne neravnopravnosti ne produbljuju u periodima krize.

Kvalitetno obrazovanje za sve je osnovno ljudsko pravo, mehanizam zaštite i katalizator ličnog i društvenog razvoja. U kontekstima krize rodno odgovarajući sistem obrazovanja je od presudnog značaja kako bi učenici i učenice svih uzrasta imali pristup kvalitetnim, relevantnim i zaštitnim obrazovnim mogućnostima.

Osigurati jednako i rodno odgovarajuće obrazovanja može se činiti veoma teškim u toku aktivnosti za pripremljenost, intervenciju ili oporavak od krize. Međutim, krize često mogu pružiti neočekivane mogućnosti za postizanje promjena. Razmatranje obrazovnih sistema i programa iz perspektive roda – uzimanje u obzir učešća, potreba i realnosti za djevojčice, žene, dječake i muškarce – i pronalaženje načina da se postignu male promjene kako bi se bolje ostvarila obrazovna prava za sve je moguće bez obzira na kontekst i fazu vanredne situacije.

Ovaj Džepni vodič temelji se na dva ključna globalna dokumenta:

IASC Priručnik za rodnu problematiku u humanitarnom djelovanju

IASC Priručnik za rodnu problematiku izlaže standarde za uvrštavanje rodne tematike u niz sektora u vanrednim situacijama. IASC Priručnik za rodnu problematiku sadrži i poglavlje o obrazovanju.

INEE Minimalni standardi obrazovanja

INEE Priručnik o minimalnim standardima pruža sveobuhvatan okvir za kvalitetno obrazovanje u fazama pripremljenosti, intervencije i oporavka od krize. Rod je ključno tematsko pitanje INEE Minimalnih standarda.

I IASC Priručnik za rodnu problematiku i INEE Minimalni standardi traže od nas da razmotrimo rodne razlike, neravnopravnosti i kapacitete kako bismo unaprijedili učinkovitost našeg rada u obrazovnom sektoru. To znači da se potrebe i stremljenja svih učenika, nastavnika i članova lokalne zajednice – žena, djevojčica, dječaka i muškaraca – moraju uvrstiti u programiranje i donošenje politika. Ovaj INEE Džepni vodič za rodnu problematiku temelji se na osnovnim principima i standardima koji su ustanovljeni kroz dva navedena priručnika i tako pruža praktične smjernice i strategije za djelovanje o ovom pitanju.

Kako je ovaj vodič organiziran?

Prvo se navode korisni principi za rodno odgovarajući pristup kojim treba da se rukovodi programiranje obrazovanja, a pruža i odgovore na neka od najučestalijih pogrešnih shvatanja i argumenata protiv rodno odgovarajućeg obrazovanja. Zatim navodi konkretne strategije i aktivnosti za praktičnu primjenu rodne ravnopravnosti u glavnim područjima obrazovanja tokom vanredne situacije. Na kraju Džepnog priručnika navode se ključni termini vezani za rod i izbor relevantnih resursa.

Kome je namijenjen ovaj vodič?

Ovaj Džepni vodič je namijenjen svakom ko radi na pružanju, upravljanju ili podržavanju obrazovnih usluga u sklopu pripremljenosti, intervencije ili oporavka od krize – bez obzira da li radi u sklopu vlade, privatnih škola, nevladinih organizacija ili međunarodnih agencija. Pisan je kao da se obraća obrazovnim djelatnicima, uključujući i one iz Klastera za obrazovanje i drugih koordinacionih ili sektorskih radnih grupa, ali principi i savjeti koje nudi mogu biti korisni i drugima.

Ko je odgovoran za rješavanje rodne problematike?

Svi mi. Pošto smo obrazovni djelatnici i donosioci odluka, naš posao je da se pobrinemo da obrazovanje koje pružamo ispunjava potrebe svih djevojčica i dječaka, mladih žena i muškaraca jednako, da su njihova prava zaštićena i da oni koje kriza najozbiljnije pogodi imaju podršku i zaštitu koja im je potrebna.

Svi možemo učiniti nešto uz pomoć smjernica iz ovog Džepnog vodiča. Svi smo odgovorni.

Ključni principi programiranja rodne ravnopravnosti

Osnovna početna tačka za razmišljanje o rodno odgovarajućem programiranju obrazovanja je činjenica da je obrazovanje osnovno ljudsko pravo za sve.

Sve djevojčice i dječaci, žene i muškarci, imaju pravo na kvalitetno obrazovanje, sa pravednim pristupom i bez diskriminacije. Rodna ravnopravnost u obrazovanju odnosi se na različite potrebe djevojčica i dječaka i osigurava njihov upis, učešće i uspjeh u okruženju za učenje. Podrazumijeva restrukturiranje kulture, politika i praksi u obrazovnim intervencijama kako bi se ispunile različite potrebe i kapaciteti svih učenika i učenica.

Rodno odgovarajuće obrazovanje:

- rješava rodne prepreke tako da sve djevojčice i dječaci, žene i muškarci mogu učiti;
- poštuje razlike zasnovane na rodu i priznaje da je rod, uz starosnu dob, etničku pripadnost, jezik, onesposobljenje i religiju, dio identiteta učenika;
- omogućava obrazovnim strukturama, sistemima i metodologijama da budu osjetljivi prema svim djevojčicama i dječacima, ženama i muškarcima;
- brine se da rodni paritet u obrazovanju bude dio šire strategije za unapređenje rodne ravnopravnosti u društvu;
- stalno se razvija kako bi se zatvorili jazovi rodnog dispariteta i otklonila rodna diskriminacija.

Rodno odgovarajuće obrazovanje je od suštinske važnosti ako želimo postići obrazovanje za sve. Ipak, u kontekstima krize pojavljuju se mnoge prepreke da rodna ravnopravnost u obrazovanju i kroz obrazovanje postane stvarnost. Kako bismo radili ka jednakom pristupu i potpunom učešću u obrazovanju postoje neki ključni principi koji mogu pomoći da odredimo naš način rada:

Utjecaj rodne dinamike na obrazovanje.

Učestali argumenti koje moramo osporiti

- “Ne moramo razmišljati o rodu, očito je koje su razlike između dječaka i djevojčica.”
- “Preteško je pobrinuti se da se uzmu u obzir potrebe raznih učenika u toku vanredne situacije.”
- “Pružamo isto svim učenicima u školi, to je pravedno.”

Rodna dinamika može utjecati na sposobnost učenika da pristupe i da u potpunosti učestvuju u kvalitetnom obrazovanju. Prepreke učenju često će se razlikovati u zavisnosti od toga da li se radi o muškim ili ženskim učenicima, jer se oni suočavaju s različitim rizicima i imaju različite potrebe. Ponekad je rodna dinamika jasno vidljiva, ali nekad je manje očita, pa čak i skrivena. Ključno je analizirati pristup i puno učešće u obrazovanju iz perspektive roda.

Rodna analiza je posebno važna u kontekstima krize. Vanredne situacije često dramatično mijenjaju rodne uloge. Žene, djevojčice, dječaci i muškarci drugačije reaguju kako bi se oduprli nasilju, preživjeli i izdržavali svoje porodice. Rodna analiza nam može pomoći da razumijemo kako su se rodne uloge promijenile ili se mijenjaju, kako bismo odgovorili na specifične potrebe i brige ženskih i muških učenika, nastavnika i drugog obrazovnog osoblja pružajući kvalitetno, zaštitno i relevantno obrazovanje.

Rod se ne tiče samo djevojčica.

Učestali argumenti koje moramo osporiti

- “Naš program bira samo djevojčice, pa ne moramo razmišljati o rodnim pitanjima.”
- “Rod je nešto čime se bave samo feministkinje, mene ne zanima ta politika.”
- “Rodni stručnjaci pričaju samo o ženama i djevojčicama – šta je sa muškarcima i dječacima? Oni su isto tako ugroženi.”

Često se smatra da se pitanja roda tiču samo djevojčica i žena, a zapravo se tiču žena, djevojčica, dječaka i muškaraca – njihovih specifičnih potreba, briga i kapaciteta, kao i međusobnih odnosa u vezi s pristupom resursima.

Iako su žene i djevojčice češće lišene jednakog pristupa mogućnostima obrazovanja, moramo i dalje paziti na neravnopravnosti i prepreke obrazovanju s kojima se suočavaju dječaci i momci.

Ako se fokusiramo samo na žene i djevojčice nećemo imati potpun pregled rodne problematike. Možemo previdjeti diskriminaciju kojoj su izloženi dječaci i muškarci, kao i njihove potencijalne pozitivne doprinose unapređenju rodne ravnopravnosti. Također možemo previdjeti pitanje muškosti – kako je percipirano u društvu i kako društveni pogledi na muškost utječu na rodne odnose.

Rodno odgovarajuće obrazovanje predstavlja zaštitu.

Učestali argumenti koje moramo osporiti

- “Ovo je vanredna situacija, fokusiramo se na spašavanje života, odgovarajuće rodno obrazovanje je luksuz za kasnije.”
- “Škole uvijek štite učenike, rodno nasilje nije problem obrazovnog sektora.”

Intervencije u vanrednim situacijama fokusiraju se na spašavanje života, doturanje potrepština i pružanje sigurnosti. Rodna ravnopravnost se često ostavlja po strani dok se situacija ne stabilizira. Praktičari obrazovanja u vanrednim situacijama mogu se osjećati nedovoljno spremnim, bez mandata ili motivacije da rodnu problematiku uvrste u svoj neposredni rad. Međutim, ignoriranje različitih potreba i kapaciteta žena, djevojčica, dječaka i muškaraca utječe na njihovo preživljavanje i zaštitu, kao i na njihovu sposobnost da u dugoročnom periodu obnove svoje živote.

Zaštitne potrebe učenika se razlikuju i potrebno ih je pažljivo analizirati u odnosu na različite rizike s kojima se suočavaju muški i ženski učenici, uključujući i potencijalne rizike za obrazovni sistem. Rodno usklađivanje nije ‘fakultativna dodatna aktivnost’ koja zahtijeva mnogo vremena. Čini programiranje učinkovitijim, pomaže nam da bolje fokusiramo napore u pružanju pomoći i zaštite, te gradi temelje održivog oporavka.

Razvrstani podaci su imperativ.

Učestali argumenti koje moramo osporiti

- “Nemamo čak ni potpune ukupne statistike, razdvajanje po spolu je suviše komplicirano.”
- “Čak i da znamo da manje djevojčica pohađa škole nego dječaka, ne bismo ništa mogli učiniti u vezi s tim, čemu onda?”

Razvrstani podaci su statističke informacije rastavljene na sastavne dijelove. Na primjer, podaci o pohađanju škola mogu se analizirati na osnovu spola, dobne grupe i geografskog područja.

Razvrstavanje podataka, posebno prema spolu, starosnoj dobi i drugim kategorijama koje utječu na inkluzivnost poput onesposobljenja, od ključne je važnosti i treba da bude imperativna komponenta svake procjene, monitoringa i evaluacije u sklopu pripremljenosti, intervencije i oporavka od krize.

Nedostaci informacija vezanih za spol i starosnu dob mogu ograničiti ili spriječiti ključne odluke tokom humanitarne intervencije i učiniti programe neučinkovitim, pa čak i štetnim za pogođene populacije kojima želimo pomoći.

Bez ovih kvantitativnih informacija teško je steći tačan dojam o rodnoj problematici u određenom kontekstu. Naravno da analiza rodne dinamike podrazumijeva više od osnovnih statistika o populaciji: te informacije se moraju koristiti za dublje tumačenje i analizu dubljih društvenih pitanja.

Uključiti muške i ženske učenike u rad na postizanju rodne ravnopravnosti.

Učestali argumenti koje moramo osporiti

- “Nemamo vremena da pitamo sve učenike šta žele, to jednostavno nije praktično.”
- “Rod je suviše složen koncept koji djeca ne mogu razumjeti.”
- “Nastavnici znaju sve o svojim učenicima, možemo pitati njih.”

Aktivno učešće muške i ženske djece i mladih presudno je za rješavanje rodne problematike unutar obrazovnog sektora. Djeca i mladi često znaju više od odraslih o rodnim aspektima zbog kojih su njihovi vršnjaci isključeni iz obrazovanja, o raznim rizicima s kojima se suočavaju u školi i izvan nje, o negativnim posljedicama krize na njihove vršnjake i lokalne zajednice. Djeca i mladi mogu imati snažnu ulogu u promoviranju rodne ravnopravnosti u školama i u društvu. Primjer takve aktivnosti dat je u Dodatku 2 – Kartica propusta može se koristiti s učenicima da se utvrdi koji dječaci i djevojčice nisu u prilici pohađati školu i zašto.

Rod je višesektorsko pitanje.

Učestali argumenti koje moramo osporiti

- “Rodnom problematikom treba da se bave zaštitni i zdravstveni sektor.”
- “Mi smo stručnjaci za obrazovanje, mi ne možemo ništa kada su u pitanju sanitarije, imamo dovoljno svojih briga.”

Izazovi rodne diskriminacije ne mogu se riješiti ako sektori rade izolirano. Svaki sektor u vanrednoj situaciji može odigrati ulogu u podržavanju rodno odgovarajućeg obrazovanja. Zaštita, zdravstvo (uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje), voda, sanitarije i higijena, prehrana, privremeni smještaj, rani oporavak, svi ovi sektori pružaju vitalne usluge koje direktno ili indirektno doprinose inkluzivnom okruženju za učenje. Saradnja i koordinacija s ulogom svakog sektora u obrazovnoj intervenciji tokom krize doprinosi tome da se rodna problematika rješava kroz višesektorski pristup.

1. Rješavanje rodne problematike u praksi u DRK

Ukazivanje na važnost međusektorske koordinacije

UNICEF-ov program u Demokratskoj Republici Kongo utvrdio je da se raseljene djevojčice ispisuju iz škole zato što se mjesta za snabdijevanje vodom nalaze predaleko od njihovog privremenog smještaja. Nisu imale vremena da odu po vodu za svoju porodicu i da pohađaju školu. Osim toga, zbog nedovoljnih količina sredstava koja su im potrebna za održavanje higijene adolescentice nisu mogle ili nisu htjele pohađati školu u toku menstruacije. Saradnja s kolegama iz Klastera za WASH, NFI, privremeni smještaj, zdravlje i zaštitu dovela bi do rješavanja takvih prepreka pristupu obrazovanju na međusektorski i koordiniran način.

Swako se može boriti za rodnu ravnopravnost u obrazovanju.

Učestali argumenti koje moramo osporiti

- “Bavljenje rodnom ravnopravnosti je stvar za stručnjake za rod.”
- “Pitanja roda su ovdje suviše osjetljiva, ne mogu ja promijeniti cijelu kulturu.”

Svi možemo nešto učiniti, bez obzira kako malo, da kroz obrazovanje promoviramo rodnu ravnopravnost. Svi imamo pozitivna i negativna lična iskustva vezana za utjecaj roda u našim životima, pa iz iskustva možemo s pouzdanjem govoriti protiv rodne diskriminacije. Školsko okruženje možemo učiniti prijatnim i sigurnim za sve djevojčice i dječake, te zagovarati prava na obrazovanje za sve.

Programiranje za rodnu ravnopravnost ne mora nužno zahtijevati mnogo stručnih znanja i dodatnih resursa. Male mjere poput toga kakve se interakcije između učenika ohrabruju ili kako se nastavnici ophode prema muškim i ženskim učenicima mogu predstavljati važne korake ka rodnoj ravnopravnosti. Također je važno ne raditi izolirano na rodnim pitanjima; razgovarajte sa kolegama, sa učenicima, sa djelatnicima iz drugih sektora i podijelite iskustva, preporuke i informacije.

Učestalo je i mišljenje da su pitanja roda suviše komplicirana i kulturno osjetljiva da bi se njima bavili nestručnjaci i oni koji ne pripadaju lokalnom području. Otpor unutar zajednica i društvenih i političkih struktura može pojačati osjećanje da je rod teško i politizirano pitanje. Praktičari u obrazovanju mogu se suzdržavati od bavljenja pitanjima rodne ravnopravnosti i rodnog nasilja (uključujući pitanja poput seksualnog i nasilja u porodici i ranog/prinudnog braka) kako ih ne bi protumačili kao metiljave, kulturno neosjetljive ili kao da nameću zapadnjačke vrijednosti.

Suzdržavanje od sudjelovanja u programiranju rodne ravnopravnosti u obrazovanju također može biti povezana s pitanjima sigurnosti. Bavljenje ljudskim pravima, a posebno pravima žena, može biti veoma osjetljivo pitanje s potencijalom da prouzrokuje netrpeljivost, pa čak i neprijateljstvo unutar lokalne populacije. Promjena stavova, ponašanja i zakona vezanih za pitanja rodne ravnopravnosti zahtijeva izuzetnu osjetljivost.

Odgovarajuće rodno obrazovanje je ključna zaštitna intervencija koju treba razmotriti bez odlaganja, ali naravno da je važno imati na umu i kulturni kontekst. Praktičari u obrazovanju trebaju biti svjesni lokalnih vjerovanja i običaja, te promovirati dijalog i učešće zajednice, roditelja i adolescenata u planiranju, implementaciji, monitoringu i evaluaciji programa. Ovo ne samo da će unaprijediti kvalitet programa već se tako osigurava da se osjetljivim pitanjima pristupa na kulturološki prihvatljiv način.

Zapamtite – svi smo mi odgovorni za rješavanje rodne problematike. Svi možemo nešto preduzeti. Svi snosimo odgovornost.

Šta možete učiniti?

Primjena rodних principa u praksi

Ako smo opredijeljeni za to da treba postići obrazovanje za sve, ne smijemo rod posmatrati kao odvojen ili dopunski zadatak u sklopu rada na programiranju obrazovanja. Umjesto toga sav svoj rad na planiranju, implementaciji, monitoringu i evaluaciji moramo posmatrati i iz perspektive roda. Perspektiva roda je poput naočala. Kroz jedno staklo posmatramo učešće, potrebe i realnosti za djevojčice i žene. Kroz drugo vidimo učešće, potrebe i realnosti za dječake i muškarce. Da bismo imali potpunu sliku situacije moramo otvoriti oba oka.

IASC Priručnik za rodnu problematiku pruža koristan okvir za "rodnu perspektivu" pomoću kojeg možemo uvrstiti rodnu problematiku u programe.

Prilagoditi (ADAPT) i djelovati kolektivno (ACT Collectively) na postizanju rodne ravnopravnosti

Analyse – analizirati rodne razlike

Design – osmisliti usluge koje odgovaraju potrebama svih

Access – pristup za žene, djevojčice, dječake i muškarce je jednak

Participate equally – učestvovati jednako, osigurati rodnu ravnotežu

Train – obučavati žene i muškarce jednako

i

Address GBV - rješavati rodno nasilje u obrazovanju i humanitarnom radu u vanrednim situacijama

Collect, analyse and report – prikupljati, analizirati i razmjenjivati podatke razvrstane prema spolu i starosnoj dobi

Target – ciljano djelovati u skladu s rodnom analizom

Collectively – kolektivno koordinirati aktivnosti sa svim partnerima

Okvir ADAPT i ACT može se koristiti za razmatranje projekata ili programa iz rodne perspektive. Slijed koraka iz ovog okvira može se razlikovati od situacije do situacije, ali u obzir treba uzeti svih devet koraka.

Ovdje koristimo ADAPT i ACT okvir da bismo klasificirali neke primjere obrazovnih aktivnosti s rodnim komponentama. Također se predlažu primjeri indikatora koji pokazuju kako se može mjeriti rodno usklađivanje u obrazovanju.

Analyse – analizirati rodne razlike

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Izveštaj o rodnoj analizi priprema se s ciljem da se isplanira obrazovni program.	Izveštaj o analizi obrazovanja i roda za okrug Ituri priprema se do maja 2011.
Procjena obrazovnih potreba izvodi se iz konsultacija sa jednakim brojem žena i muškaraca.	50% osoba koje konsultira Tim za procjenu potreba Klastera za obrazovanje su žene.

Design – osmisлити usluge koje odgovaraju potrebama svih

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Obezbeđuju se školske sanitarije i za djevojčice i za dječake, i za muške i za ženske nastavnike.	100% škola izgrađenih ili obnovljenih u Port-au-Prince 2010. godine posjeduje odvojene muške od ženskih sanitarija.

Access – pristup za žene, djevojčice, dječake i muškarce je jednak

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Statistike o pohađanju škole analiziraju se da bi se došlo do rodnih i drugih trendova inkluzivnosti.	Izveštaj o pohađanju djevojčica i dječaka, kao i drugih utvrđenih grupa, priprema se do aprila 2010.

Participate equally – učestvovati jednako, osigurati rodnu ravnotežu

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Lokalni obrazovni odbor sastoji se od jednakog broja žena i muškaraca.	50% članova lokalnog obrazovnog odbora čine žene.

Train – obučavati žene i muškarce jednako

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Jednak broj žena i muškaraca pohađa obuku za vaspitače u prostorima koji su prilagođeni potrebama djece.	50% osoba koje rade u prostorima koji su prilagođeni djeci su žene.

Address GBV - rješavati rodno nasilje u obrazovanju i humanitarnom radu u vanrednim situacijama

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Kodeks ponašanja za sve nastavnike i drugo obrazovno osoblje izrađuje se kroz konsultacije s učenicima i lokalnim obrazovnim odborima.	100% nastavnika u Kalma kampu potpisali su i prošli obuku o kodeksu ponašanja.

Collect, analyse and report – prikupljati, analizirati i razmjenjivati podatke razvrstane prema spolu i starosnoj dobi

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Redovno se prikupljaju podaci o pristupu mogućnostima obrazovanja razvrstani prema spolu i starosnoj dobi.	100% izvještaja Klastera za obrazovanje i Sektorske radne grupe iz 2010. temelji se na podacima razvrstanim prema spolu i starosnoj dobi.

Target – ciljano djelovati u skladu s rodnom analizom

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Obezbijediti odgovarajuću odjeću i higijenske potrepštine kako bi djevojčice mogle pohađati školu i ostvariti puno učešće u nastavi	100% djevojčica od 6 do 18 godina je dobilo higijenske potrepštine u martu 2011.

Collectively – kolektivno koordinirati aktivnosti sa svim partnerima

Primjer aktivnosti	Primjer indikatora
Akteri iz Klastera/Sektora za obrazovanje redovno učestvuju u sastancima međuagencijske mreže za rodnu problematiku.	100% sastanaka mreže za rodnu problematiku 2010. godine imalo je bar jednog predstavnika sektora za obrazovanje.
Klaster/Sektor za obrazovanje redovno mjeri rad obrazovnih aktera u odnosu na rodno specifične indikatore poput onih koji su prikazani ovdje.	100% obrazovnih aktera u Pakistanu u svojim godišnjim izvještajima izvještava o napretku kad su u pitanju rodni indikatori.

Ovi primjeri pokazuju kako rodna perspektiva može ojačati i pomoći pri analiziranju programiranja obrazovanja. U daljem tekstu koristimo Ključne rodne principe i okvir ADAPT i ACT kako bi pružili neke praktične strategije i aktivnosti za postizanje rodno odgovarajućeg obrazovnog programa.

Prateći strukturu INEE Minimalnih standarda dole navedene smjernice pokrivaju sve ključne oblasti programiranja obrazovanja:

- učešće lokalne zajednice, analiza i koordinacija
- pristup i okruženje za učenje
- nastava i učenje
- nastavnici i drugo obrazovno osoblje
- obrazovna politika

Na poledini ovog Džepnog vodiča nalazi se dijagram INEE Minimalnih standarda koji možete konsultirati dok čitate ove smjernice.

Nije svaka strategija predložena u ovom vodiču relevantna i moguća u svakoj situaciji. Ovo poglavlje namijenjeno je da pokrene razmišljanje o tome kako se rodna perspektiva može primijeniti na bilo koju oblast obrazovanja i nudi početne ideje za praktičare u obrazovanju. Čak i ako se na početku implementira samo jedna ideja, programi će se još uvijek usmjeriti prema rodno odgovarajućim obrazovnim praksama.

Zagovaranje prava na obrazovanje, Hargeisa, Somaliland. Zahvaljujući Silje Sjøvaag Skeie/NRC.

1. Strategije rodno odgovarajućeg učešća, koordinacije i analize

1.1. Učešće

Zašto je učešće važno?

Učešće onih koji su pogođeni krizom u osmišljavanju, implementaciji, monitoringu i evaluaciji programiranja obrazovanja ključni je element humanitarnog djelovanja. Kroz direktan dijalog sa ženama, djevojčicama, dječacima i muškarcima programi će učinkovitije i na održiviji način ispunjavati potrebe i prava lokalnih zajednica.

Kada se pažljivo razmotri ko učestvuje, kako i s kojim ciljem, učešće može biti djelotvorno sredstvo za:

- svođenje na minimum rizika da se određene grupe isključe iz osmišljavanja i obezbjeđivanja programiranja obrazovanja
- priznavanje dinamike moći između rodnih, političkih, društvenih, ekonomskih i drugih grupa
- omogućivanje holističkog razumijevanja konteksta i utjecaja krize i učinkovitije intervencije
- unapređenje tačnosti podataka o procjeni potreba
- pomoć pojedincima i zajednicama da utvrde aktivnosti koje sami mogu preduzeti, postavljajući time temelje veće samostalnosti i održivosti.

2. Pristup rodnoj problematici u praksi u Gvineji i Sjera Leoneu

Regrutiranje i obuka žena pomoćnica u razredima

Program Međunarodnog komiteta spasa (International Rescue Committee, IRC) za liberijske izbjeglice u Gvineji i Sjera Leoneu utvrdio je da postoji široko rasprostranjena praksa prinuđivanja djevojčica na seksualne odnose s nastavnicima u zamjenu za dobre ocjene ili druge privilegije. Kako bi se riješilo ovo pitanje i osiguralo da više žena učestvuje u pružanju obrazovanja djevojčicama i mladim ženama, IRC je pronašao žene u lokalnoj zajednici koje su onda prošle obuku za pomoćnice u razredu i odgovorne su za podršku aktivnostima zdravstvenog obrazovanja i praćenje ocjena u razredu. Ovim je postignuto proaktivnije okruženje za učenika, otvorena su radna mjesta i mogućnosti za dalje obrazovanje članova lokalne zajednice. Neke pomoćnice u razredu kasnije su postale nastavnice.

Ko treba učestvovati?

Razne kategorije populacije na koje će direktno ili indirektno utjecati obrazovna intervencija – žene, djevojčice, dječaci, muškarci – trebaju biti zastupljene u aktivnostima suradničkog planiranja i implementacije. Potrebno je osigurati uključivanje žena. Žene imaju specifične potrebe i doprinose, ali obično manje mogućnosti da pristupe onima koji donose odluke nego muškarci. Pitanja kao što su jezičke vještine i pismenost, manja zastupljenost u formalnom vodstvu lokalne zajednice i nedostatak mobilnosti ili slobodnog vremena zbog brige o djeci i poslovima u domaćinstvu mogu ograničiti pristup žena i djevojčica procesima donošenja odluka o politikama i programima. Također je važno promovirati učešće mladih – i mladih muškaraca i mladih žena – u organiziranim aktivnostima.

Obrazovni praktičari mogu razmotriti niz učesnika:

- **Pojedinci:** žene, djevojčice, dječaci i muškarci mogu učestvovati kroz fokusne grupe, ankete slučajnog uzorka, obilaskes ili inspekcije škola
- **Lokalna zajednica u širem smislu:** na primjer kroz “reprezentativne” kolektive kao što su roditelji, nastavnici, državne vlasti
- **Lokalne mreže ili organizacije:** kao što su lokalni NVO-i, neformalne omladinske i ženske mreže koje bi učestvovalle u izradi i implementaciji obrazovnih aktivnosti ili u mobilizaciji za podizanje svijesti u zajednici ili u monitoringu.

Prikupljanje podataka o učesnicima razvrstanim prema spolu i starosnoj dobi važno je kako bi se vidjelo da je moguće nadgledati jednaku uključenost žena i muškaraca svih starosnih dobi.

Koje su ulazne tačke za učešće?

Programiranje obrazovanja prije, tokom i nakon krize ima mnogo komponenti, faza i stadija, kao i mnogo mogućnosti za smisleno učešće. Slijedi nekoliko primjera ulaznih tačaka za učešće:

- **Provođenje procjena:** Učešće i povezivanje u sklopu prvobitnih procjena je od presudne važnosti kako bi timovi mogli raditi na osnovu onoga što je poznato i kako bi se uzele u obzir i potrebe i rizici. Postizanje rodne ravnoteže i zadovoljavanje jezičkih potreba ključno je za učešće onih koji često nemaju pristup onima koji donose odluke, a to se posebno odnosi na žene. Upotreba slika ili modela kako bi se ilustrirale teme za diskusiju ili rad na mapiranju mogu biti učinkoviti pristupi.
- **Pristupi rada s lokalnom zajednicom:** Rad s pogodnim zajednicama na uspostavljanju neformalnih obrazovnih aktivnosti može biti uspješan način da se žene, djevojčice, dječaci i muškarci motiviraju da učestvuju u procesu koji ispunjava neposredne potrebe, a istovremeno radi na osnaživanju, osjećaju lokalnog vlasništva i na održivosti. U partnerstvu s drugim sektorima mogu se razmotriti i lokalne obrazovne kampanje.
- **Identificiranje lokalnih grupa i mreža:** Praktičari u obrazovanju u vanrednim situacijama ponekad propuste priliku da izgrade kapacitete grupa koje već postoje u zajednici i koje bi mogle učestvovati u pružanju programa, monitoringu ili lokalnom zagovaranju. Lokalni obrazovni odbori, udruženja roditelja i nastavnika, kao i omladinske grupe, često se mogu mobilizirati s ciljem da se utvrde izazovi za rodnu ravnopravnost u obrazovanju i pronalaženja održivih rješenja. Možemo organizirati obuku za jačanje postojećih vještina lokalnih grupa vezanih za obrazovanje i njihovih znanja o rodnoj ravnopravnosti. Ako takve grupe ne postoje, obrazovni praktičari mogu razmotriti kako podržati njihovo uspostavljanje.

- **Sastanci:** Pri planiranju i vođenju sastanaka važno je uzeti u obzir kulturu i biti osjetljiv na rodnu problematiku. Obrazovno osoblje treba razmisliti o vremenu i mjestu sastanka kako bi odgovarao potrebama i bio siguran za muškarce, žene, djevojčice i dječake, a po potrebi se mogu organizirati i jednospolni sastanci. Često može biti korisno pružiti usluge brige o djeci i pokriti troškove prevoza. Kako bi se spriječilo da samo nekoliko osoba dominira diskusijom upotrebljavaju se tehnike kao što je rotirajuće predsjedavanje sastancima, ravnopravna raspodjela specifičnih uloga i zadataka, rad u malim grupama i usaglašena pravila o sastancima koja se tiču poštovanja govornika i jednakog učešća.

Kako možemo postići učinkovito i etičko učešće?

Pri razmatranju participatornog (sudioničkog) programiranja obrazovanja praktičari također trebaju planirati zahtjeve za učešće koji jasno navode šta je potrebno i zašto se specifično traže određene grupe (kao što su mlade majke ili bivši borci).

Važno je pažljivo razmotriti kako žene, muškarci, dječaci i djevojčice mogu biti osnaženi i osposobljeni za preuzimanje vodstva u sudioničkom procesu. Koje su informacije potrebne ovim grupama i kako ih se najučinkovitije može podržati da sudionički proces bude smislen i za pogodenu populaciju i za obrazovne aktere? Također je važno da se pruže povratne informacije učesnicima i široj zajednici uz objašnjenja o tome kako će se te informacije koristiti i koje su eventualne naknadne aktivnosti.

Etička pitanja se moraju razmotriti s ciljem da se zaštite prava učesnika. Učesnici trebaju jasno znati da nisu obavezni da učestvuju u aktivnostima, da informacije koje pružaju mogu biti povjerljive i trebaju biti u potpunosti svjesni rizika ili neprijatnosti vezanih za učešće. Učesnicima treba dopustiti da se slobodno izražavaju i ne treba ih osporavati na negativan način. Na primjer, ako roditelji kažu da si ne mogu priuštiti da svoju mušku djecu šalju u školu, ne treba im govoriti da je to nemarno i pitati zašto se nikad nisu obratili direktoru škole.

3. Pristup rodnoj problematici u praksi u Liberiji, Zambiji i Malaviju

Majke zagovaraju obrazovanje djevojčica

U proteklih 15 godina Forum afričkih žena za obrazovanje (Forum of African Women Educationalists, FAWE) naporno radi da poveže zagovaranje prava žena i promoviranje i podržavanje obrazovanja djevojčica kroz školske aktivnosti. Regionalna mreža "Klubova majki" – U Zambiji, Liberiji i Malaviju – jedan je od najuspješnijih programa za žene ovog Forumu. Klubovi obezbjeđuju časove za opismenjavanje odraslih i aktivnosti kojima osiguravaju prihode za žene. Zarada od aktivnosti za osiguranje prihoda namijenjena je da pomogne djevojčicama da se vrate obrazovanju i da pomogne ženama da postanu ekonomski nezavisne. Mnoge majke postale su učinkovite lokalne liderice i omogućile povratak djevojaka-majki u škole.

1.2. Koordinacija

Zašto je koordinacija važna?

Bavljenje rodnom dimenzijom obrazovanja u vanrednim situacijama zahtijeva zajedničko planiranje više aktera, razmjenu informacija i saradnju na izradi, intervenciji i pružanju usluga.

Saradnja između obrazovnih aktera o pitanjima vezanim za rodnu ravnopravnost osnažit će sveukupnu intervenciju, pomoći da se izbjegne dupliranje i pobrinuti se da ne postoje propusti u programiranju obrazovanja za određene grupe. Kako se navodi u Ključnim rodnim principima, međusektorska koordinacija također je od presudne važnosti. Nijedan sektor ne može samostalno odgovoriti na raznolike potrebe žena, djevojčica, muškaraca i dječaka.

Koji mehanizmi koordinacije postoje?

Odgovornost obrazovnih vlasti je da osiguraju pravo na obrazovanje i one trebaju preuzeti vodeću ulogu u obrazovnoj intervenciji, uključujući uspostavu i učešće u mehanizmima koordinacije zajedno s drugim obrazovnim akterima. U slučaju da obrazovne vlasti nemaju kapaciteta ili legitimiteta, vodeća uloga može se sporazumno dodijeliti ili postojećoj grupi za koordinaciju obrazovanja ili, ako je IASC-ov sistem klastera aktiviran, treba uspostaviti Klaster za obrazovanje.

Tamo gdje djeluje, Klaster za obrazovanje je ključni mehanizam za koordinaciju koji državama pomaže da utvrde obrazovne potrebe u situacijama krize i na njih zajednički odgovore na koordiniran način.

Na globalnom nivou klaster zajednički vode UNICEF i Save the Children. Na nivou pojedinačnih država ove dvije agencije su često suvoditelji, iako se vodstvo razlikuje od slučaja do slučaja, a često podrazumijeva aktivno učešće državnog ministarstva obrazovanja. Članovi klastera su agencije sa ekspertizom i mandatom za humanitarnu intervenciju unutar obrazovnog sektora. INEE Minimalni standardi su osnovno sredstvo Globalnog klastera za obrazovanje i Klastera za obrazovanje koje na nivou država nudi okvir za kvalitetnu obrazovnu intervenciju, a često se koristi kao nadopuna u državnim standardima obrazovanja gdje takvi postoje.

Pristup klastera je dio šireg procesa reforme s ciljem da se unaprijedi učinkovitost humanitarne intervencije tako što će se postići veća predvidivost i odgovornost, a u isto vrijeme ojačati partnerstva između aktera intervencije. Osnovni princip je da intervencijom unutar datog sektora koordinira jedna ili više za to određenih agencija iz vodstva klastera. Obrazovanje je uvršteno u pristup klastera 2006. godine. U pristup klastera nisu uključene situacije s izbjeglicama, gdje je UNHCR vodeća koordinaciona agencija.

Rod je važno pitanje koje se pojavljuje u raznim aspektima pristupa klastera, a na globalnom i državnom nivou jak naglasak se stavlja na rodno usklađivanje u svim klasterima, uključujući i klaster za obrazovanje. Više informacija o radu Klastera za obrazovanje dostupno je na: <http://education.oneresponse.info>

Kako izgleda rodno odgovarajuća koordinacija?

Koordinacija o pitanjima roda unutar obrazovnog sektora može uključivati:

- **Fokusna tačka ili radna grupa za rodnu problematiku** identificira se ili uspostavlja unutar klastera/sektorske grupe za obrazovanje kako bi dala podršku rodnoj analizi i pobrinula se da se rodna problematika uzima u obzir u svim aktivnostima klastera.
- **Zajednička procjena obrazovnih potreba** prikuplja informacije koje su razvrstane prema spolu i starosnoj dobi i postavlja rodno osjetljiva pitanja određena rodnom dinamikom datog konteksta.
- **Pitanja roda su uvrštena ili ciljana u planovima sektora/klastera.** Analiza rodni potreba uključuje se u strateško i programsko planiranje sektora. Aktivnosti koje odgovaraju rodnim potrebama osmišljavaju se ili uvrštavanjem rodne problematike u općeobrazovne aktivnosti (kao što je program povratka u škole koji cilja i dječake i djevojčice) ili kroz ciljane aktivnosti specifično namijenjene rješavanju rodne neravnopravnosti (kao što je plaćanje školarine za učenice srednjih škola)

- **Prijedlozi finansiranja izričito uključuju rod:** U prijedlozima se navode rodne potrebe, uvršteni i ciljani rodni elementi aktivnosti, te očekivani rodni ishodi. UN i drugi mehanizmi finansiranja, kao i donatori, sve više prate uključivanje rodne problematike u zahtjeve sektora. Obrazovni akteri bi također trebali razmotriti uključivanje sredstava za koordinaciju rodne problematike u svoje zahtjeve za finansiranje.
- **Učešće u međusektorskim radnim grupama ili aktivnostima za rodnu problematiku:** U kontekstima krize gdje je uspostavljena međusektorska radna grupa ili mreža za rodnu problematiku, obrazovni akteri moraju se pobrinuti da njihov sektor/klaster bude sistematično zastupljen. Tamo gdje ne postoji mreža za rodnu problematiku, obrazovni akteri moraju razmotriti problem pitanja roda na drugim međusektorskim sastancima i zagovarati da sektori koordinirano djeluju na rješavanju rodne problematike. Sjetimo se Ključnog rodnog principa: Svako se može boriti za rodnu ravnopravnost! Ne zaboravite da potražite forume koji već postoje i koji mogu biti domaćini za djelovanje u specifičnim vanrednim situacijama, kao što su jedinica za rodnu problematiku državne vlade ili ministarstva, odnosno mreže civilnog društva.

Međusektorska koordinacija vezana za rodnu problematiku pomaže da obrazovni programi budu kvalitetni i zaštitni:

- Koordinirati s **WASH sektorom/klasterom** o pitanju participatorne (suradničke) procjene (s učešćem lokalnih zajednica, obrazovnog osoblja i učenika) vezane za izradu i pristup WASH pogodnostima u prostorima za učenje i pobrinuti se da i muškarci i žene posjeduju vještine u održavanju i popravljanju pogodnosti.
- Koordinirati sa **zdravstvenim sektorom/klasterom** radi rodno osjetljivog zdravstvenog pregledanja, vakcinacija i vitalnih informacija o zdravlju, te seksualnom i reproduktivnom zdravlju unutar okruženja za učenje. Pobrinuti se da dječaci i djevojčice koji ne pohađaju programirano obrazovanje još uvijek imaju istu zdravstvenu zaštitu.

- Koordinirati sa **sektorom/klasterom zaštite** u vezi s rodno osjetljivim intervencijama za nezbrinutu, izgubljenu/razdvojenu djecu i siročad.
- Koordinirati s **prehrambenim sektorom/klasterom** zbog školskih prehrambenih programa koji uzimaju u obzir različite potrebe muških i ženskih učenika.
- Koordinirati s **grupom ili fokusnom tačkom za psihosocijalnu podršku** kako bi se obezbijedile psihosocijalne intervencije koje uzimaju u obzir različite potrebe i odbrambene strategije za učenike, dječake i djevojčice, muškarce i žene. U vanrednim stanjima velikih razmjera obično postoji fokusna tačka za psihosocijalnu podršku koja radi preko svih sektora. Ako ne postoji psihosocijalna fokusna tačka, treba raditi direktno s kolegama iz zdravstvenog i zaštitnog sektora kako bi se osigurala koordinacija.
- Koordinirati sa **sektorima/klasterima ranog oporavka, životnih prihoda i poljoprivrede** kako bi se pružila podrška ranjivim porodicama (kao što su porodice s jednim nosiocem, gdje je žena glava porodice ili gdje je mlada osoba glava porodice) da nađu sigurne alternativne načine privređivanja kako bi im se omogućio garantiran pristup hrani i odgovarajućim gorivima za kuhanje, sve kako bi se podržao njihov pristup obrazovanju. Rad s ovim akterima, prilikom procjene tržišta koja uzimaju u obzir rodnu dinamiku u mogućnosti privređivanja, omogućit će da stručne obuke budu relevantne i održive.

1.3. Procjena, monitoring i evaluacija

Procjena

Da bi se planirale obrazovne intervencije potrebno je provesti procjenu obrazovnih potreba. U idealnom slučaju to bi značilo koordinirane napore, npr. između Klastera i Sektorske radne grupe za obrazovanje, koji bi omogućili da se izbjegne dupliranje. Procjenama se utvrđuju obrazovni kapaciteti, resursi, ranjivosti, nedostaci i izazovi za poštivanje prava na obrazovanje svih pogođenih grupa.

Obrazovna procjena treba prikupljati podatke relevantne za rodnu analizu:

- **Podatke razvrstane** prema spolu, starosnoj dobi, siromaštvu, onesposobljenju, etničkoj pripadnosti, jezičkim i drugim društveno-kulturološkim faktorima da bi se procijenilo kako situacija utječe na različite grupe učenika i zašto one imaju ili nemaju pristup obrazovanju. Na taj način je lakše na njih ciljano djelovati.
- Koje su **specifične obrazovne potrebe** žena, djevojčica, dječaka i muškaraca? Kako su se stvari promijenile zbog vanredne situacije? Na primjer, ako djevojčice tradicionalno ne pohađaju škole bit će potrebno bazično obrazovanje za adolescentice. Dječaci su možda propustili tek nekoliko mjeseci škole, pa će za njih biti potrebni samo časovi nadoknade.
- S kojim se **različitim rizicima** suočavaju žene i djevojčice u poređenju s dječacima i muškarcima? Na primjer, dječaci su na putu do škole i nazad mete za regrutiranje u oružane grupe; ili postoji proširena praksa da se adolescentice prisiljava da seksualne usluge razmjenjuju za dobre ocjene.
- Koje su **različite uloge, vještine i odbrambene strategije** muškaraca, žena, dječaka i djevojčica? Na primjer, žene često grade skloništa za svoje porodice, pa bi ime se mogla pružiti podrška da izgrade privremeni prostor za učenje. Ili, zbog nestabilne situacije očevo kćerke drže kod kuće umjesto da ih šalju u školu.

- Kako su se **rodne uloge promijenile?** Uzmite u obzir društvene, ekonomske i kulturne faktore kao što su starosna dob, status i etnička pripadnost. Imaju li dječaci više pristupa obrazovanju nego djevojčice? Da li se nastavnice suočavaju sa više ili manje ograničenja nego nastavnici? Postoje li mogućnosti da se unaprijedi rodna ravnopravnost i osnaže žene u obrazovanju?
- Koje promjene **rodne dinamike moći** u porodici ili lokalnoj zajednici utječu na pristup učenika obrazovanju? Na primjer, da li žene i djevojčice postaju glave porodice dok muškarci i dječaci odlaze tražiti posao negdje drugo? Da li dječaci preuzimaju uloge zaštitnika i izdržavatelja svojih porodica umjesto da pristupe obrazovanju?
- Dječaci, djevojčice, žene i muškarci imaju **različite poglede, mišljenja i problematiku vezanu za obrazovne intervencije u vanrednim situacijama**. Da li smo ih sve jednako konsultirali? Da li su naše metode konsultacija bile rodno odgovarajuće (npr. formiranje jednospolnih grupa koje vodi moderator istog spola)?

Previše podataka može biti preopterećujuće, a izrada formulara za procjenu može zahtijevati dosta vremena. Pogledajte podatke koji su dostupni od prije vanredne situacije – iz Centralnog ureda za statistiku, okružnih obrazovnih vlasti i pojedinačnih škola. Otkrijte koji podaci nedostaju i da li su odgovarajući formulari već dostupni. Klaster za obrazovanje nudi Zajednički set alata za procjenu obrazovnih potreba koji sadrži uzorke formulara za prikupljanje podataka i prijedloge rodno osjetljivih pitanja: <http://education.oneresponse.info>

Važan je i sastav tima za procjenu. Žene moraju biti uključene u tim za procjenu vanredne situacije kako bi se osiguralo uključivanje žena i djevojčica iz pogođene populacije.

Monitoring

Situacije se, posebno u kontekstima krize, mogu rapidno mijenjati pa stoga moramo stalno prikupljati podatke i produbljivati svoje razumijevanje rodne dinamike i njenih promjena. Prvobitni podaci o rodu i obrazovanju, koji će se kasnije koristiti za poređenje, moraju biti uspostavljeni u ranoj fazi intervencije uz pomoć podataka prikupljenih tokom prvobitne procjene. Ove prvobitne podatke možemo koristiti da procijenimo utjecaj na različite grupe i da mjerimo napredak kroz vrijeme. Važno je izgraditi kapacitete pogođene lokalne zajednice i učenika kako bi mogli da prikupljaju i analiziraju informacije, te vrše monitoring uvrštavanja rodne problematike u obrazovnu intervenciju.

Obrazovni akteri treba da zakazuju redovne sastanke s lokalnim grupama ili predstavnicima kao što su odbori školske uprave kako bi razmijenili rezultate procjena i obrazovnih intervencija i pozvali ih da daju povratne informacije. Pitanja i novosti o kojima bi bilo riječi mogu uključivati pristup i učešće, okruženje za učenje ili podršku nastavnicima.

Različite metode koje lokalna zajednica može upotrijebiti za monitoring učinkovitosti intervencija vezanih za rodnu problematiku su:

- Predstavnici muške i ženske djece i mladih mogu vršiti monitoring i redovno pružati povratne informacije lokalnim obrazovnim odborima ili udruženjima roditelja i nastavnika o nizu rodni pitanja u zajednici i okruženju za učenje (npr. pitanja sigurnosti, slobode kretanja za djevojčice i dječake, stanja sanitarija, kvaliteta učenja, itd.).
- Participatorno posmatranje pogođenih pojedinaca i grupa, kao i njihovo nasumično provjeravanje, mogu obrazovnim praktičarima i lokalnim timovima pružiti mogućnost za diskusiju o problemima i rješenjima. Posjete u različita doba dana omogućavaju da se vide različite rutinske aktivnosti (npr. školski prehrambeni programi, stanje i upotreba sanitarija, itd.).

Kako bi se tokom vremena stekao bolji uvid i pomogle aktivnosti vezane za monitoring, treba bilježiti sve informacije zagovaranja i traženja dodatnih resursa. U monitoring trebaju biti uključene sve informacije koje se mogu dobiti od aktera i drugih koji su uključeni u pružanje humanitarne pomoći. Imajte na umu da sa podacima morate postupati pažljivo i pobrinuti se da niko ko prijavi zloupotrebu ili nasilje ne bude izložen riziku od osvete. Radite s lokalnim zajednicama na analiziranju informacija koje su dobijene putem monitoringa, kao i na izradi plana akcije za promjene, poboljšanja i sljedeće korake.

Evaluacija

Evaluacije jačaju odgovorno ponašanje i pomažu nam da razumijemo dugoročniji utjecaj obrazovnog programa, kako se on uklapa s rodnom problematikom, kako utječe na rodnu dinamiku i kako podnosi njene utjecaje. Evaluacije mogu biti periodične, na sredini ili na kraju programskog ciklusa, a moraju uključivati muške i ženske predstavnike lokalne zajednice i druge ključne aktere. Osim što naglašava napredak i slabosti, tim za evaluaciju može pružiti svježiju perspektivu i predložiti razne strategije koje su se pokazale uspješnim u drugim kriznim kontekstima.

U kontekstu rodne ravnopravnosti u obrazovanju u vanrednim situacijama, evaluacije nam mogu pokazati, na primjer:

- utjecaj kampanje za podizanje svijesti na povećanje pristupa i učešća djevojčica u obrazovanju na lokalnom i državnom nivou, kao i način kako su poruke prenesene (drama, poster, parada). Evaluacija može pokazati da li je kampanja učinkovito pomogla da se promijene stavovi, iako precizna tvrdnja da je došlo do promjene stavova nije jednostavna
- napredak politika, poticaja i inicijativa na području obuke nastavnika, kako bi se regrutiralo i zadržalo više nastavnica
- učinkovitost kodeksa ponašanja nastavnika kod rješavanja seksualnog uznemiravanja i drugih pritužbi vezanih za rodnu problematiku; da li su istražne procedure pristupačne, povjerljive, primjerene i pravedne

- napredak u podržavanju specifičnih grupa djece koja su isključena i marginalizirana na osnovu spola, kao i u njihovoj integraciji u okruženje za učenje
- napredak u smislu prevencije ili ublažavanja rodničkih faktora rizika specifičnih za datu vanrednu situaciju.

Učešće lokalne zajednice u procjeni, monitoringu i evaluaciji

Različite grupe u lokalnim zajednicama imaju svoje sisteme vjerovanja, interese i stavove. Imat će i različite poglede na to kako rodne dimenzije riješiti u sklopu obrazovanja. Članovi zajednice mogu pružiti vrijedne informacije o evoluciji rodničkih uloga, odgovornosti i dinamike u njihovoj lokalnoj zajednici. Moramo naći način da pristupimo ovom znanju konsultirajući različite grupe i potvrđujući informacije iz različitih izvora. Članovi zajednice mogu izostaviti ili sakriti informacije kako bi zaštitili pojedince, a posebno u slučaju seksualnog nasilja. Vremenska ograničenja procjene i etički uvjeti ne omogućavaju nam uvijek da takva pitanja odmah dalje istražujemo, ali ih moramo biti svjesni i moramo pokušati razlučiti informacije koje dobijemo. Ako dođemo do informacija ove prirode, najbolje je konsultirati Radnu grupu za rodno nasilje ili, ako takva ne postoji, Radnu grupu za rodnu problematiku ili sektor/klaster za zaštitu.

Provođenje mapiranja za određeno rodno pitanje (npr. razlog zašto djevojčice rano napuštaju školovanje, ili kako utiču pastirske dužnosti na stopu završavanja školovanja u slučaju dječaka) može pomoći da kroz rad s lokalnom zajednicom otkrijemo ko nas podržava, ko je neprijateljski raspoložen, ko neutralan i gdje je moguće postići savezništva. Zatim možemo razraditi strategije za uključivanje i rad s odgovarajućim pojedincima i grupama na promoviranje pristupa za učenike koji su isključeni na osnovu spola. Mapiranje nam može pomoći da utvrdimo postojeće i potencijalne resurse i aktere unutar vladinih odjela, grupa civilnog društva i lokalnih zajednica i da odredimo preduvjete za obuku i podršku.

Timovi za vanredne situacije često se kod prikupljanja informacija oslanjaju na muške lidere lokalnih zajednica zbog vremenskih ograničenja, pitanja sigurnosti, kulturnih ograničenja kretanja žena, itd. Međutim, potrebno je konsultirati i djevojčice, dječake i žene. Grupe iz lokalne zajednice (npr. ženske organizacije, muške starješine, poštovane žene iz zajednice, grupe mladih i organizacije osoba s onesposobljenjima) mogu nam pomoći da dopremo do marginaliziranih članova zajednice.

Uključivanje djece i mladih – i onih koji pohađaju i onih koji ne pohađaju škole – je od presudnog značaja. S njima treba razgovarati o rodnim razlozima uključenosti, odnosno isključenosti iz pristupa obrazovanju. Otkrijte kakvu podršku oni smatraju potrebnom onima koji već imaju pristup formalnom i neformalnom obrazovanju i onima koji ne pohađaju škole. Primjer aktivnosti dat je u Dodatku 2 – Kartica propusta može se koristiti s učenicima da se utvrdi koji dječaci i djevojčice nisu u prilici da pohađaju školu i zašto.

*Raseljena djeca učestvuju u aktivnostima crtanja u privremenoj školi u Šri Lanki.
Fotografija korištena zahvaljujući Save the Children*

2. Strategije za jednak pristup i rodno odgovarajuća okruženja za učenje

2.1. Jednak pristup

U situacijama krize pravo na rodno osjetljivo obrazovanje je ključno pitanje i treba biti obezbijeđeno bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Državne vlasti, lokalne zajednice i humanitarne organizacije imaju dužnost da se pobrinu da svi ljudi imaju pristup obrazovnim aktivnostima. To podrazumijeva procjenu potreba i prioriteta grupa koje su isključene i onih sa drugačijim potrebama učenja u odnosu na specifičnosti konteksta. Potrebno je utvrditi i preduzeti korake da se isprave diskriminacijske politike i prakse kojima se ograničava pristup mogućnostima učenja.

U kriznim kontekstima prepreke pristupu obrazovanju s kojima se susreću dječaci i djevojčice, mlade žene i muškarci, mogu biti značajne i složene. Procjene potreba i rodna analiza treba da se fokusiraju na utvrđivanje ovih prepreka i pružanje informacija za moguće strategije intervencije. Sam ovaj proces utvrđivanja potreba i prepreka može biti težak:

- Diskriminacija je tako ukorijenjena da je niko ne primjećuje i ne osporava. Neke grupe mogu biti podložne višestrukim preprekama pristupu obrazovanju, uključujući rod, onesposobljenje, jezik, itd.
- Djeca i mladi koji nisu pohađali škole prije nego što je nastupila vanredna situacija vjerovatno neće biti uključeni u statistike državnih vlasti
- Dopiranje do većinskih grupa može se smatrati prioritetom u situacijama ograničenih resursa i vremena

Međutim, participatorna (suradnička) i inkluzivna procjena potreba, uključujući i proces rodne analize, trebala bi riješiti ova pitanja, a često s relativno malo dodatnih napora i troškova. Ovdje nudimo niz primjera i kada se radi o obrazovnoj ponudi i kada se radi o obrazovnoj potražnji. Daleko da su ovi spiskovi iscrpni, a ispitivanje tačne prirode prepreka u svakoj pojedinačnoj situaciji je od suštinskog značaja:

Strana ponude

Prepreka	Moguća strategija
<p>Škole su predaleko pa djevojčice i/ili dječaci nisu u mogućnosti da im sigurno pristupe.</p>	<p>Privremeni prostori za učenje uspostavljaju se u blizini zajednica.</p> <p>Odrasli prate grupe učenika do škole i nazad.</p>
<p>U prostorima za učenje zaposleni su samo muški nastavnici, i zbog čega se djevojčice ili njihove porodice suzdržavaju ili ne žele pohađati školu.</p> <p>U prostorima za učenje zaposlene su samo žene nastavnice, što za posljedicu ima nedostatak uzora i dječaci nisu motivirani da idu u školu.</p>	<p>Zapošljavanje ženskog ili muškog nastavnog osoblja ili pomoćnika u razredu. U nedostatku obučenog osoblja razmotriti angažiranje pouzdanih volontera u obrazovnim aktivnostima.</p>
<p>Minimalne ili nepostojeće sanitarne pogodnosti za posljedicu imaju nisku stopu pohađanja ili visoku stopu ispisa adolescentica koje su počele menstruirati.</p>	<p>Rad s kolegama iz sektora za vodu i sanitarije i s lokalnom zajednicom na izgradnji muških i ženskih zahoda i pogodnosti za pranje ruku.</p>
<p>Učenice prestaju pohađati školu jer su izložene riziku da ih nastavno osoblje seksualno uznemirava ili zlostavlja.</p>	<p>Stvaranje zaštitnih okruženja za učenje kroz izradu Kodeksa ponašanja za nastavnike i drugo obrazovno osoblje.</p>
<p>Mlade majke ili djevojčice i/ili dječaci ranije vezani za oružane snage nisu u mogućnosti (ponovo) pristupiti školovanju jer su suviše stari za svoj razredni nivo.</p>	<p>Raditi na obezbjeđivanju fleksibilnih obrazovnih mogućnosti u smislu pomjeranja starosne granice za pohađanje škole ili pružanja neformalne obuke. Izbjegavati miješanje starijih i mlađih dječaka i djevojčica.</p>

Strana potražnje

Prepreka	Moguća strategija
Siromašne porodice prioritet daju obrazovanju dječaka i ne šalju djevojčice u školu.	Pružiti poticaje ili ciljanu podršku učenicama u obliku uniformi, školarine ili hrane kako bi se smanjili direktni troškovi koje snosi porodica.
Lokalne zajednice su ideološki protiv obrazovanja djevojčica ili kulturne prakse kao što je rani brak ili trudnoća koji djevojčicama ograničavaju pristup obrazovanju.	Raditi s lokalnim zajednicama i organizacijama na promoviranju važnosti kulturno prihvatljivog obrazovanja za žene. Pokrenuti medijsku kampanju ili ispregovarati podršku vjerskih vođa.
Djevojčice ili dječaci zaokupljeni su dužnostima u domaćinstvu ili na obezbjeđivanju prihoda i nemaju vremena za pohađanje škole.	Razmotriti upotrebu rada u smjenama kako bi se poboljšala fleksibilnost školskih rasporeda. U slučaju kada je problem briga o mlađoj braći i sestrama, razmotriti uspostavljanje vrtića za brigu o mlađoj djeci dok njihovi stariji braća i sestre pohađaju školu.

4. Pristup rodnoj problematici u praksi u Somalilendu

Fleksibilni popodnevni časovi za dječake i djevojčice koji ne pohađaju školu

Procjena djece u naseljima interno raseljenih u Hargeisi u Somalilendu, koju je provelo Norveško vijeće za izbjeglice (Norwegian Refugee Council, NRC) utvrdila je značajan broj dječaka koji ne pohađaju školu. Dječaci nisu mogli pohađati školu uglavnom zato što su u vrijeme nastave bili zauzeti obezbjeđivanjem prihoda (prikupljanjem kamenja). NRC u saradnji s Ministarstvom obrazovanja Somalilanda započeo je kasno popodnevne časove u formalnim školama. Tim je omogućeno dječacima i djevojčicama koje nisu mogle pohađati nastavu u redovnoj smjeni da učestvuju u obrazovanju putem fleksibilnog rasporeda. U školama su instalirani solarni paneli koji su proizvodili struju, a nastavnici iz formalnih škola angažirani su za potrebe ovih kasnijih časova.

Kako se navodi u prethodnom poglavlju, ključni su stalna procjena i monitoring toga ko ne pristupa obrazovanju i obrazaca u stopama pohađanja, zadržavanja i završavanja u školama u područjima koja su pogođena vanrednim situacijama, te analiza razloga za uočene trendove. Zabilježite eventualne razlike u trendovima između učenika i učenica različitih uzrasta. Pokušajte razumjeti uzroke i pitajte učenike, njihove roditelje, staratelje i nastavnike šta je potrebno učiniti da bi svi dječaci i djevojčice, mladi muškarci i žene imali jednak pristup obrazovnim mogućnostima.

Pobrinuti se da svako s kim razgovarate bude svjestan da svako dijete ima ista prava na obrazovanje, kao i druga prava, može imati jak učinak. Ponekad samo naglašavanje ovih prava može biti dovoljno za promjene.

Praktičari u obrazovanju trebaju se pobrinuti da donositelji politike, donatori i relevantne obrazovne vlasti razumiju trošak obrazovanja za porodice i ispituju načine da se smanji to opterećenje. I direktni (npr. školarine, uniforme) i indirektni troškovi (npr. izgubljeni prihodi od rada djece) imaju rodnu dimenziju. U Dodatku 2 dat je primjer aktivnosti za ovu vrstu participatorne analize.

5. Pristup rodnoj problematici u praksi u Afganistanu

Programi ubrzanog učenja

Trideset godina sukoba narušilo je i oslabilo obrazovanje i druge osnovne usluge u Afganistanu. Talibanski režim zabranio je obrazovanje djevojčica nakon trećeg razreda. Inicijativa "Bolje obrazovanje - bolja budućnost" Međunarodnog saveza Save the Children doprla je do 30.000 djece školskog uzrasta koja nisu pohađala školu, a i do velikog procenta djevojčica preko svog programa ubrzanog učenja. U Afganistanu muški srodnici kao što su očevi, starija braća, ujaci ili djedovi, mogu odlučiti da li će određena djevojčica pohađati školu. Centri za učenje su stoga smješteni u lokalnim zajednicama, često u nečijem domu. Imaju podršku zajednice jer porodice znaju da njihova djeca (posebno djevojčice) tu mogu sigurno učiti.

2.2. Zaštita i dobrobit

Obezbijediti pristup aktivnostima koje podržavaju obrazovanje, što je prije moguće nakon nastupanja vanredne situacije, djeci i mladima pruža redovno, stabilno i zaštitno okruženje. Obrazovanje učenicima može pružiti fizičku, kognitivnu i psihosocijalnu zaštitu. Potrebe učenika za zaštitom se razlikuju i potrebno ih je pažljivo analizirati u odnosu na različite rizike s kojima se suočavaju žene, djevojčice, dječaci i muškarci.

Redovnost koju pružaju svakodnevne aktivnosti učenja utiče na stabilizaciju, a također je ključan faktor za razvoj djevojčica i dječaka. Oni koji pohađaju školu će kasnije stupiti u seksualne odnose i manje je vjerovatno da će se dobrovoljno pridružiti vojnim i oružanim grupama, a posebno ako u školi imaju podršku i ako uče vještine za donošenje odluka na osnovu relevantnih informacija. Naši obrazovni programi moraju odgovarati rodnim realnostima tako sve žene, djevojčice, dječaci i muškarci osjećaju da su sigurni i cijenjeni.

Iako obrazovanje može i treba pružiti zaštitu, također je važno priznati da obrazovanje po definiciji nije zaštitno. Djevojčice i žene podliježu nevjerovatnoj količini rodnog nasilja, a posebno seksualnog nasilja i izrabljivanja unutar obrazovnih sistema. Neprijateljsko okruženje, strah ili prisila mogu narušiti koncentraciju i učenje za sve učenike i dovesti do ispisivanja ili niske stope pohađanja. Potrebno je uložiti napore da same obrazovne aktivnosti ne predstavljaju zaštitne rizike za muške i ženske učenike i nastavnike. Jačanje intervencija za prevenciju i zaštitu je ključno za stvaranje sigurnog i poticajnog okruženja za sve mlade žene, djevojčice, dječake i mlade muškarce da pristupe nastavi i nastave svoje obrazovanje.

Sprečavanje i intervencije u slučaju rodnog nasilja

Rodno nasilje je zajednički naziv za svaku namjerno nanесenu povredu koja zasnovana na društveno pripisanim rodnim razlikama. Termin rodno nasilje naglašava rodnu dimenziju ove vrste povreda; drugim riječima, odnos između podređenog statusa žena u društvu i njihove povećane ranjivosti. Muškarci i dječaci također mogu biti žrtve rodnog nasilja, a posebno seksualnog nasilja. Priroda i opseg specifičnih tipova rodnog nasilja razlikuje se u zavisnosti od kulture, zemlje i regije. Primjeri rodnog nasilja su:

- seksualno nasilje: seksualno izrabljivanje/zloupotreba, prisilna prostitucija, prisilni/maloljetnički brak
- nasilje u domaćinstvu/porodici: fizički, emotivno/psihološki, kao i seksualno
- štetne kulturne/tradicijske prakse: sakaćenje ženskih genitalija, ubistva iz časti, nasljeđivanje udovica, itd.

U vanrednim situacijama su žene i djeca, a posebno djevojčice, izloženi prijetnji seksualnog nasilja, uključujući silovanje, seksualno izrabljivanje ili zloupotrebu, prostituciju, trgovinu ljudima i prisilnu trudnoću. Neki faktori koji utječu na povišeni nivo ranjivosti su:

- konteksti nasilja i agresivne muškosti
- prisustvo oružanih i mirovnih snaga u lokalnim zajednicama i oko njih
- ekstremno siromaštvo i nedostatak aktivnosti kojima se obezbjeđuju prihodi
- krah mehanizama zaštite i društvenih sigurnosnih mreža

Omogućavanje djevojčicama i mladim ženama, dječacima i mladim muškarcima da imaju zaštitno okruženje za učenje može pomoći da ih se zaštiti od takvog postupanja, a kvalitetno obrazovanje o životnim vještinama može potaknuti prevenciju seksualnog nasilja.

Međutim, tužna je realnost školskih sistema širom svijeta da upravo ona mjesta koja bi trebala biti zaštitna okruženja za djecu i mlade, s pouzdanim odraslim osobama koje pomažu da se stvori okruženje za zdrav rast i razvoj djevojčica i dječaka – da upravo na tim mjestima učenici žive u

strahu od nasilja. U kontekstima krize faktori koji mogu povećati rizik od rodnog nasilja su:

- neobučeni i neprofesionalni nastavnici
- bez motivacije, kao i neplaćeni ili nedovoljno plaćeni nastavnici
- nedostatak nadzornih mehanizama
- okruženjima pod muškom dominacijom

Neke od strategija za sprečavanje rodnog nasilja kroz obrazovanje su:

U školskoj zajednici

- Uključiti školsku upravu, lokalne obrazovne odbore, udruženja roditelja i nastavnika, nastavnike i učenike u uspostavljanje sistema za prevenciju i monitoring kako bi se utvrdili rizici u školama i spriječile mogućnosti da zaposleni seksualno izrabljuju ili zlostavljaju učenike.
- Izraditi politiku “sigurne škole” sa specifičnim aktivnostima na rješavanju postojećih rizika u specifičnim školskim kontekstima. To podrazumijeva izričitu napomenu da je neprihvatljivo biti očevidac ili imati saznanja o rodnom nasilju, kao što je seksualno nasilje, zlostavljanje ili maltretiranje, a ne učiniti ništa da se to sankcionira.

U učionici

- Uključiti razmatranje rodnog nasilja u obuku iz životnih vještina i za nastavnike, i za djevojčice i dječake, i za mlade žene i muškarce u svim obrazovnim kontekstima.
- Pružiti psihosocijalnu podršku nastavnicima (ne samo učenicima). To može smanjiti negativna ili destruktivna odbrambena ponašanja koja povećavaju vjerovatnoću rodnog nasilja.
- Pokušajte se pobrinuti da u okruženju za učenje budu zaposlene nastavnice ili žene pomoćnice u razredu. Važno je napomenuti da nastavnice i pomoćnice mogu same biti izložene riziku. Rješavanje osnovne rodne dinamike u školi koja bi mogla rodno nasilje učiniti prihvatljivim mora biti sastavni dio strategije prevencije.
- Izraditi Kodeks ponašanja za nastavnike i drugo obrazovno osoblje (vidi sljedeće poglavlje, str. 60).

U fizičkom okruženju za učenje

- Kako bi se osiguralo da su svi dijelovi okruženja za učenje sigurni za sve učenike i da ne postoje “opasna područja” gdje učenici osjećaju prijetnju ili strah, u mapiranje treba uključiti upravu škola, lokalne obrazovne odbore, udruženja roditelja i nastavnika, nastavnike i učenike.
- Učenike, roditelje i druge članove lokalne zajednice treba uključiti u raščišćavanje grmlja i rastinja koje puteve oko škole može činiti nesigurnim. Pobriniti se da sanitarije budu strateški locirane, dobro osvijetljene i da se zaključavaju iznutra kako učenici koji ih koriste ne bi bili izloženi riziku napada.
- Kako bi se učenicima na putu do škole i nazad pružila sigurnost treba sarađivati s drugima, na primjer s lokalnim prodavačima ili radnicima javnog prevoza. Po potrebi sarađivati s lokalnim zvaničnicima kako bi se osiguralo da su kontrolni ili vojni punktovi locirani dalje od škola.

6. Pristup rodnoj problematici u praksi u Liberiji

Obrazovni program kao odgovor na rodno nasilje

Putem Omladinskog obrazovnog paketa (Youth Education Pack, YEP) u Liberiji NRC odgovara na potrebe za obrazovanjem i obukom adolescenata i mladih koji posjeduju malo ili nimalo osnovnog obrazovanja i obuke. U YEP centrima NRC obezbjeđuje zaštitno okruženje za učenje sa specifičnim fokusom na rodnom nasilju i seksualnom napastovanju. Upisuje se jednak broj ženskih i muških učenika, a vodi se briga i o rodnoj ravnoteži među nastavnim osobljem koje potpisuje kodeks ponašanja i prolazi obuku za sprečavanje seksualnog zlostavljanja i izrabljivanja. Izabrani mladi ljudi također prolaze obuku i djeluju kao fokusne tačke za pitanja rodnog nasilja.

Rodna obuka koristi participatoran pristup i vodi ka izradi akcionog plana za sprečavanje i interveniranje u slučaju rodnog nasilja u centrima i u lokalnoj zajednici. Centri posjeduju sistem izvještavanja i upućivanja vezanog za rodno nasilje. Obučeni nastavnici i mladi smatraju se pokretačima promjena u zajednici. Nose gumenu narukvicu s natpisom “Stop seksualnom zlostavljanju i izrabljivanju” kako bi jasno pokazali da su fokusne tačke.

Moramo moći intervenirati na odgovarajući način u slučaju optužbi za rodno nasilje, uključujući seksualno izrabljivanje i zlostavljanje, bez obzira da li se dešava u okruženju za učenje ili u lokalnoj zajednici. Kodeksi ponašanja (vidi str. 60) trebaju navesti koje korake preduzeti u slučaju optužbi i pritužbi na nastavnike i drugo obrazovno osoblje. Obrazovni praktičari moraju naći načine da koordiniraju upućivanje i učenicima obezbijede rodno osjetljivu intervenciju. To ne znači da moramo rješavati pojedinačne slučajeve, već da se moramo pobrinuti da žrtve imaju odgovarajuću podršku.

Važno je da nastavnici i drugo obrazovno osoblje budu obučeni o tome kako se ponašati prema djetetu ili mladoj osobi koja je žrtva rodnog nasilja. Neke od strategija za intervenciju u slučaju rodnog nasilja kroz obrazovni proces su:

- Ponašati se smireno, saosjećajno i ne osuđivati. U nekim kontekstima je odmazda protiv žrtava rodnog nasilja uobičajena pojava. Uvjerite učenika/učenicu da je prijavljivanje ispravno i da mu/joj se vjeruje.
- Sjednite u istu ravan sa učenicom/učenicom, gledajte ga/ju u oči i uvjerite to dijete ili mladu osobu da nije ništa skrivila.
- Po potrebi se pobrinite da mu/joj se pruži odgovarajuća i osjetljiva medicinska pomoć što je prije moguće.
- Razgovarajte o raznim mogućnostima upućivanja – dalja medicinska, pravna i psihosocijalna pomoć.
- Pomozite pri upućivanju i upoznajte učenika/učenicu s uslugama koje su dostupne.

Na str. 43 dato je više smjernica za upravljanje upućivanjem u slučajevima rodnog nasilja i upućivanjem na druge službe podrške. Međutim, u određenim kontekstima ne postoji struktura ili sistem za prijavljivanje slučajeva rodnog nasilja. Bez obzira na to, obrazovno osoblje koje pristupa s razumijevanjem i empatijom i koje je spremno saslušati učenike bez osuđivanja može biti od ogromnog značaja. Pouzdana odrasla osoba kojoj se učenici mogu obratiti za savjet i podršku doprinosi njihovom osjećaju sigurnosti i smanjuje rizik od daljeg zlostavljanja.

Promocija psihosocijalne dobrobiti

Obrazovanje je ključne psihosocijalna intervencija koja učenicima pruža sigurne i stabilne aktivnosti, osjećaj redovnosti, dostojanstva i nade za budućnost. Za mnogu djecu, mlade i roditelje samo remećenje obrazovanja može biti značajan faktor stresa.

Obrazovanje može pružiti psihosocijalnu podršku na dva povezana načina: svakodnevnim pružanjem kvalitetnih mogućnosti za učenje koje je usmjereno na učenike i uz pomoć specifičnih psihosocijalnih intervencija i aktivnosti. To ne znači – i ne treba značiti – da nastavnici moraju postati savjetnici ili psiholozi, već da postoje neke specifične vještine i aktivnosti korisne za nastavnike u njihovim naporima da pomognu učenicima da se nose s određenim kriznim kontekstom. Ključna činjenica za praktičare je da svaka intervencija može ili pozitivno ili negativno utjecati na psihosocijalnu dobrobit pogođene populacije.

Rodna dinamika određenog konteksta treba da bude ulazna informacija za psihosocijalnu podršku koja se pruža kroz obrazovanje. Potrebno je ispitati načine na koje se žene, djevojčice, dječaci i muškarci nose s krizom i koja vrsta podrške najbolje odgovara njihovim različitim potrebama. U zavisnosti od kulturnih i društvenih praksi neke od primjenjivih strategija su:

- Pobriniti se da je okruženje za učenje **sigurno, predvidivo i gostoljubivo**, što čini važan dio psihosocijalne podrške koja se nudi kroz obrazovanje. Kako se navodi kroz ovaj vodič, važno je kako se definira sigurno, predvidivo i gostoljubivo okruženje za različite učenike.
- Dopustiti učenicima da **izraze emocije** u sigurnom okruženju i počnu shvatati ili razlučivati šta se desilo može biti od psihosocijalne koristi. U zavisnosti od lokalnih stavova djevojčice ili dječaci mogu se osjećati nespremni da svoja osjećanja raspravljaju u kontekstu gdje su prisutna oba spola. Rješenje može biti da muški ili ženski nastavnici rade s grupama učenika istog spola.
- **Rekreativne aktivnosti** kao što je igranje, sport, igre, pjevanje i ples mogu pomoći da se smanje simptomi stresa. Ove aktivnosti trebaju biti rodno osjetljive i dopustiti učenicima i učenicama da – zajedno ili odvojeno – upražnjavaju aktivnosti koje su im poznate, zabavne i koje grade pouzdanje.

Nastavnici i drugo obrazovno osoblje, kao što su direktori ili rukovodioci, također imaju potrebu za psihosocijalnom podrškom. I za njih je važno da se uspostave rodno odgovarajući sistemi. Uspostavljanje vremena i prostora za sastanke grupa nastavnika može pomoći u jačanju psihosocijalne dobrobiti nastavnika i pružiti prilike da se razgovara o psihosocijalnim nastavničkim aktivnostima i pitanjima vezanim za vanrednu situaciju koja se pojavljuje u nastavi. Kao i kod učenika, ovi sistemi i podrške trebaju biti rodno osjetljivi i odgovarati lokalnom kontekstu.

2.3. Objekti i usluge

Obrazovne objekte treba projektovati pažljivo vodeći računa o tome ko će koristiti te prostore za učenje i kako. Prostori trebaju biti primjereni spolu, starosnoj dobi, fizičkim sposobnostima i kulturološkim specifičnostima svih korisnika.

U kontekstima krize znaju stradati škole i drugi obrazovni objekti, pa se učenje odvija u privremenim prostorima za učenje. Ovo može različito utjecati na muške i ženske učenike i treba uložiti napore da niko ne bude u nepovoljnom položaju ili uskraćen za pristup obrazovanju zbog nedostatka odgovarajućih objekata.

U vanrednoj situaciji prostori za učenje mogu podržati i pristup vitalnim uslugama i vezama s drugim sektorima. Praktičari u obrazovanju moraju saradivati s kolegama iz drugih sektora kako bi provjerili da li su uspostavljeni potrebno snabdijevanje i usluge upućivanja.

Iako konteksti krize mogu značajno narušiti pristup kvalitetnim objektima i uslugama za učenike, ove iste situacije također mogu pružiti mogućnosti "bolje izgradnje" tako da prostori za učenje i srodne usluge budu rodno odgovarajuće i bolje služe svim učenicima.

Rodno odgovarajući objekti

Fizičke strukture – stalne ili privremene – koje se koriste kao mjesta za učenje trebaju biti primjerene situaciji i posjedovati adekvatne prostore za nastavu, administraciju, rekreativne aktivnosti i sanitarije.

Kao i kod svih intervencija ključno je konsultirati učenike, roditelje, nastavnike i druge članove zajednice. Djevojčice i dječaci mogu izraziti vlastite potrebe za sanitarijama i biti uključeni u planiranje prostora za učenje. Također će biti potrebna koordinacija s kolegama iz drugih sektora/klastera kao što su privremeni smještaj, voda i sanitarije i koordinacija i upravljanje kampovima.

Lokacija

Lokaciju treba pažljivo razmotriti. Obnavljanje fizičkih struktura na prethodnim lokacijama može izložiti učenike i obrazovno osoblje riziku od prirodnih nepogoda, a može značiti i nastavak diskriminacije protiv određenih grupa unutar zajednice zbog udaljenosti i drugih faktora.

Smještanje prostora za učenje blizu učeničkih domova obično je korisno i za djevojčice i za dječake. Koliko god je to moguće, mjesta za učenje trebaju biti smještena dalje od potencijalnih opasnosti kao što su vojni objekti, minirana područja i gusto rastinje.

Sanitarije

Sanitarije trebaju omogućavati privatnost, dostojanstvo i sigurnost. Vrata zahoda se moraju moći zaključati iznutra. Kako bi se spriječilo seksualno napastovanje i zlostavljanje, odvojeni zahodi za dječake/odrasle muškarce i djevojčice/žene trebaju biti smješteni na sigurnim, dobro osvijetljenim, pogodnim i lako dostupnim mjestima.

Sphere smjernice za školske zahode preporučuju jedan zahod na svakih 30 djevojčica i jedan na svakih 60 dječaka. Ako na početku nije moguće napraviti odvojene zahode, moguće je preduzeti mjere kako bi se izbjeglo da djevojčice i dječaci koriste zahode u isto vrijeme. Ako zahodi nisu smješteni unutar mjesta za učenje moguće moraju se u blizini utvrditi pogodnosti za njihov smještaj i nadgledati kako ih djeca koriste.

Okruženja za učenje trebaju imati izvor sigurne vode i trebaju obezbijediti sapun. Higijenske prakse, kao što je pranje ruku i lica, moraju biti uvedene kao svakodnevne aktivnosti. Sphere smjernice o minimalnim količinama vode u školama govore o 3 litra vode za učenika po danu, za piće i pranje ruku.

Higijenske potreštine

Djevojčice i žene pogođene krizom neće uvijek imati pristupa ili si neće moći priušiti higijenske uloške i druge potreštine, odgovarajuću odjeću ili sapun kako bi mogle aktivno učestvovati u aktivnostima učenja tokom menstruacije. I učenice i nastavnice su često prisiljene da izostaju iz škole svakog mjeseca zbog ovog problema.

I djevojčicama i ženama koje inače ne bi pohađale školu treba obezbijediti higijenske potreštine. Treba preduzeti napore da se osigura mogućnost pristupa odgovarajućim potreštinama, na primjer tako što će se djevojčice naučiti kako da od lokalnih materijala same naprave ono što im treba za održavanje higijene.

Grupe žena, klubovi majki ili druge lokalne grupe mogu se potaknuti da djevojčicama obezbijede ručno izrađene higijenske uloške. U nekim kontekstima su ovakvi projekti prerasli u uspješne planove za ostvarenje prihoda.

7. Pristup rodnoj problematici u praksi u Etiopiji

Ispunjavanje potreba sanitarne zaštite

U izbjegličkom kampu Walanihby IRC je započeo obrazovni program za izbjeglice. Procjena je pokazala da je stopa upisa djevojčica veoma niska, a da je ispisivanje uobičajeno. Kroz diskusije u fokusnim grupama s djevojčicama iz škole ispostavilo se da je za to jedan od osnovnih razloga nedostatak higijenskog materijala za korištenje tokom menstrualnog ciklusa. IRC je s UNHCR-om i drugim partnerima radio na tome da se otvore mogućnosti da lokalne žene koje su počele šiti higijenske setove za opskrbljivanje adolescentica u školi tako ostvaruju prihode. Mala grupa žena i djevojčica testirala je proizvod i pružila povratne informacije kako bi se doradio dizajn uložaka. Kasnije, nakon stručne obuke o proizvodnji sapuna, u higijenske setove dodat je i lokalno izrađeni sapun. Distribucija ovih predmeta podstakla je djevojčice mlade žene da se više upisuju i pohađaju nastavu.

Pristup uslugama i upravljanje upućivanjem

Nastavnici i drugo obrazovno osoblje mogu koristiti upućivanja na lokalne službe kao sredstvo za podršku i promociju fizičke, psihosocijalne i emotivne dobrobiti učenika. Oni moraju biti obučeni da prepoznaju znake narušenog fizičkog ili psihosocijalnog stanja kod djevojčica i dječaka, kao i druge probleme iz domena zaštite kao što su djeca razdvojena od svojih porodica.

Kako bi se osiguralo da funkcionira sistem upućivanja, potrebno je uspostaviti formalne odnose s vanjskim službama. To mogu biti službe za savjetovanje, psihosocijalne i pravne usluge za žrtve rodnog nasilja, kao i socijalne službe u slučajevima gdje se sumnja na zlostavljanje ili nebrigu. Dječacima i djevojčicama ranije vezanim za oružane snage i oružane grupe može biti potrebna pomoć da nađu svoje porodice i ponovo se spoje s njima.

Neki koraci koje mogu preduzeti praktičari u obrazovanju su:

- Utvrditi postojeće mehanizme upućivanja i bilo kakav raniji državni sistem (npr. socijalne službe, policijske i zdravstvene službe) i njihovu sposobnost da upravljaju upućivanjem. Kod slučajeva rodnog nasilja treba imati na umu da u nekim kontekstima optužbe za zlostavljanje mogu dovesti do proizvoljnog pritvaranja žrtve, prisilne provjere djevičanstva i medicinskog testiranja kako bi se utvrdili dokazi seksualne aktivnosti.
- Pitati klaster/sektor za zaštitu i zdravstvo ili relevantne vlasti o tome kako će se upravljati upućivanjem. Utvrditi ko će koordinirati upućivanjem. Mapirati postojeće procedure i smjernice, pomoć i podršku za učenike.
- Odrediti rodno odgovarajuće zdravstvene, psihosocijalne i pravne usluge koje su lokalno dostupne zahvaljujući međunarodnim i lokalnim NVO-ima, zdravstvenim centrima, lokalnim organizacijama, itd.
- Pobriniti se da lokalne zajednice i obrazovno osoblje budu svjesni smjernica za prijavljivanje pojedinaca/slučajeva gdje je potrebna podrška.
- Pokušati oformiti tim nastavnika i nastavnica s odgovarajućim iskustvom koji bi služio kao fokusna tačka za upravljanje upućivanjem.

3. Strategije za rodno odgovarajuću nastavu i učenje

3.1 Nastavni program

Najjednostavnije rečeno, nastavni program je plan akcije čiji je cilj pomoći učenicima da unaprijede svoja znanja i vještine. Kriza mijenja obrazovno okruženje, pa će znanja i vještine potrebne učenicima također biti izmijenjeni. Hitno je potrebno učiti nove teme koje mogu spasiti ili održati život, a potrebni su i novi modeli nastave koji promoviraju rodnu ravnopravnost. Novi ili revidirani sadržaji učenja u formalnom i neformalnom obrazovanju trebaju pomoći učenicima da reagiraju i nose se sa promjenjivim okolnostima i da aktivno učestvuju u oporavku svojih lokalnih zajednica.

Državna vlada je odgovorna za reviziju i izradu formalnog obrazovnog programa. Ministarstva obrazovanja moraju uspostaviti obrazovne ciljeve zajedno s drugim ministarstvima i relevantnim akterima; nastavni programi i popratni materijali za učenje izrađuju se kako bi se ti ciljevi postigli. Iako je kriza možda ozbiljno narušila mogućnost vlade da intervenira, moramo izgraditi konsenzus i podršku za rodno odgovarajuću reviziju i izradu nastavnih programa s relevantnim obrazovnim vlastima i lokalnom zajednicom. Na ovaj način, konteksti krize mogu postati mogućnosti za jačanje sadržaja nastave i učenja koji dugoročno promoviraju rodnu ravnopravnost. Moguća privremena mjera sastoji se od implementacije malih praktičnih promjena sadržaja nastavnog programa na lokalnom nivou kako bi se odgovorilo na neposredne potrebe koje su nastale zbog krize, dok se istovremeno počinje raditi na strateškoj dugoročnijoj reformi nastavnih programa.

Više smjernica o svim elementima iz područja nastave i učenja dostupno je u INEE Smjernicama o nastavi i učenju koje su date u sklopu Izvora na str. 73.

Razmatranje nastavnih sadržaja iz rodne perspektive

Kao i kod drugih područja u oblasti obrazovanja, analiza nastavnih programa prije, tokom i nakon krize treba podrazumijevati i razmatranje rodne dinamike. Važno je uključiti rodno uravnoteženi niz ključnih aktera u analizu i reviziju nastavnih programa.

U vrijeme krize sadržaj nastavnog programa treba prilagođavati prema potrebama učenika i učenica i pobrinuti se da njihovo učenje bude relevantno i odgovarajuće. Svi nastavni sadržaji mogu imati rodnu dimenziju, ali ovdje navodimo samo neke primjere sadržaja koji mogu imati specifičan utjecaj na rodnu dinamiku:

Obrazovanje o ljudskim pravima

Sadržaji nastavnih programa moraju promovirati principe rodne ravnopravnosti i nenasilja fokusirajući se na ljudska prava, a posebno na jednaka prava djevojčica i dječaka, pozivajući se na Konvenciju o pravima djeteta (Convention on the Rights of the Child, CRC) i Konvenciju o ukidanju diskriminacije žena (Convention on the Elimination of Discrimination against Women, CEDAW).

Obrazovanje za mir

Nastavni programi za izgradnju mira i rješavanje sukoba mogu biti važni posebno u situacijama sukoba, jer nude načine da se ospore kulturne norme o rodnim ulogama kojima se održavaju percepcije muškosti kao agresivne i ženskosti kao pasivne.

Obrazovanje iz životnih vještina i reproduktivnog zdravlja

Obrazovanje koje mlade ljude uključuje u diskusije o seksualnosti, razmnožavanju, odnosima i rodним pitanjima može promovirati zdravije ponašanje, proizvesti potražnju za uslugama i promovirati rodnu ravnopravnost. Tokom vanrednih situacija obrazovanje iz životnih vještina je spasonosno zato što su porodice i društvene mreže poremećeni, a djeca i adolescenti ostavljeni sa malo ili nimalo informacija o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Pristup koji podrazumijeva životne vještine uključuje društvene vještine, kritičko razmišljanje i vještine pregovaranja. Što se tiče seksualnog i reproduktivnog zdravlja, teme mogu biti:

- reproduktivni sistem
- prehrana
- lična higijena
- prednosti odlaganja braka i trudnoće
- metode kontracepcije
- seksualnost i bezbjedno seksualno ponašanje
- prevencija i liječenje HIV-a i drugih seksualno prenosivih infekcija
- njega i podrška za osobe koje žive s HIV-om i AIDS-om
- rješavanje seksualnog napastovanja i nasilja
- izbjegavanje morbiditeta i mortaliteta majki
- ovisnosti

Rodno osjetljivo obrazovanje primjereno uzrastu može pomoći djeci i adolescentima da shvate seksualne promjene kao pozitivne i prirodne aspekte svog razvoja. Međutim, ovo područje sadržaja može biti osjetljivo, pa je važno imati svijest o lokalnoj kulturi i vjerovanjima kada se razmatra uvođenje ovih tema. Saradnja s lokalnim obrazovnim odborima i drugim lokalnim grupama može biti korisna. Također može biti učinkovito ako se obezbijedi podrška vlasti kao što je ministarstvo zdravstva.

8. Pristup rodnoj problematici u praksi u Bangladešu

Zdravstveno obrazovanje

Zahvaljujući vršnjačkom pristupu zdravstvenom obrazovanju u učionicama u Bangladešu ima sve više rodne ravnopravnosti. Projekat Zdravstvene akcije u školi (Health Action Schools) zagovara da se djeca direktno uključuju u promoviranje zdravlja kod svojih porodica i zajednica, a dosad se to proširilo na preko 700 škola. Časovi su strukturirani u sekvencu koja promovira razumijevanje teme, otkrivanje više pojedinosti, diskusiju i objedinjavanje saznanja u razredu, odlučivanje o aktivnostima koje treba preduzeti, odlaženje u školu i zajednicu i, konačno, evaluiranje akcije kako bi se unaprijedile prakse. Škole biraju zdravstvene prioritete.

Roditelji su pozdravili ovaj projekat i tražili da seksualno obrazovanje bude uključeno u nastavni program jer im je bilo teško da o toj temi razgovaraju kod kuće. Međutim, bilo je izvjesnih poteškoća da se nastavnici ubijede da odgovore na ovu molbu. Bilo je dosta razgovora sa roditeljima i nastavnicima o važnosti uvrštavanja seksualnog obrazovanja u nastavni program.

Stručna obuka i usvajanje vještina

Ili zbog neodgovarajućih politika ili zbog samostalnog izbora, odluke o izboru vještina u sklopu stručne obuke često su određene rodom učenika odnosno učenice. Mladi muškarci obično biraju programe iz tesarstva, stolarstva, zidarstva ili automehanike, a učenice obično biraju vještine poput krojačkih i uslužnih djelatnosti.

Često je to posljedica rodnih stereotipa u zajednici i služi za produblјivanje neravnopravnog društvenog statusa i prihoda u zavisnosti od spola. Muškarci će često pohađati obuku za zanimanja koja podrazumijevaju veće prihode. Praktičari u obrazovanju trebaju se pobrinuti da savjetovanje o budućoj karijeri osporava rodnu pristranost i fokusira se na sposobnosti svakog pojedinačnog polaznika ili polaznice obuke. Takvi savjeti se također moraju temelјiti na analizi tržišta i razumijevanju potražnje za kontekstualno odgovarajućim dobrima i uslugama.

Materijali za nastavu i učenje

Osim analize nastavnih programa također je potrebno ispitati sadržaj udžbenika i drugih nastavnih materijala. Često ne primjećujemo rodnu i kulturnu diskriminaciju koja je sadržana u tekstovima i slikama za nastavu i učenje jer smo već na njih navikli. Revizija materijala za nastavu i učenje može se provesti uz pomoć pitanja kao što su:

- Koliko se često prikazuju muški i ženski likovi? Npr.: Da li udžbenik iz matematike uključuje samo slike ili imena dječaka?
- Kako su muški i ženski likovi prikazani? Npr.: Da li se samo djevojčice prikazuju kako rade poslove u domaćinstvu?
- Kako se prikazuju uloge i odnosi između muškaraca i žena? Npr.: Da li majka uvijek govori djeci šta da rade? Da li otac uvijek disciplinira djecu?
- Koji se pridjevi koriste za opisivanje muških i ženskih likova? Npr.: Da li se za žene ikad kaže da su jake? Da li se za muškarce ikad kaže da su brižni?

Moramo nastojati da se upotrebljavaju materijali i tekstovi za učenje koji prikazuju dječake i djevojčice, žene i muškarce u nizu uloga koje promoviraju ravnopravnost (npr. dječaci koji kuhaju, žene koje voze automobile, itd.) i pobrinuti se da tekstovi i slike ne podržavaju rodne stereotipe.

Čak i ako izrada rodno osjetljivih nastavnih materijala nije izvodiva, rodno odgovarajuća nastava je ipak još uvijek moguća. Ako su, na primjer, nastavnici obučeni da budu svjesni rodnih stereotipa u udžbenicima materijali se mogu iskoristiti za pozitivne učinke tako što će potaknuti otvorena pitanja o sadržaju i podstaknuti kritičko razmišljanje o rodnoj problematici.

3.2. Obuka, stručno usavršavanje i podrška

Obrazovni rad u vanrednoj situaciji treba uključivati vrijeme i resurse koji su posvećeni podršci i obuci nastavnika i drugog obrazovnog osoblja. Kad god je to moguće obrazovne vlasti moraju preuzeti vodstvo u izradi i implementaciji formalnih i neformalnih aktivnosti obuke za nastavnike. Kada obrazovne vlasti nisu u stanju voditi ovaj proces međuagencijska sektorska ili klsterska radna grupa može pružiti usmjerenje i koordinaciju. Planovi obuke trebaju sadržavati obuku tokom rada i, po potrebi, revitalizaciju ustanova za obuku nastavnika i visokoškolskih ustanova. I proces i sadržaji obuke nastavnika trebaju biti rodno odgovarajući. Obuka prije i tokom zaposlenja treba ohrabrivati nastavnike i nastavnice, kao i upravo, da podržavaju rodno odgovarajuće obrazovanje.

Sadržaj obuke nastavnika

Jednokratne sesije o rodnoj problematici u sklopu obuke nastavnika ili obrazovnih intervencija u vanrednim situacijama nisu idealno rješenje i treba ih izbjegavati, ali su ipak bolje nego ništa. Umjesto toga rodnu problematiku treba uvrstiti u materijale za obuku nastavnika. Ovo su neka od sadržajnih područja obuke nastavnika s primjerima rodne problematike za uvrštavanje iz drugih dijelova ovog vodiča:

- znanja iz ključnih predmeta, kao što su pismenost, matematička pismenost i životne vještine koje odgovaraju kontekstu – vidi str. 50.
- pedagogija i nastavne metodologije, uključujući pozitivno discipliniranje i upravljanje razredom, participatorne (suradničke) pristupe i rodno osjetljive procese učenja – vidi str. 55.

- kodeksi ponašanja za nastavnike i drugo obrazovno osoblje, uključujući osudu rodnog nasilja protiv učenika i odgovarajuće mehanizme prijavljivanja i upućivanja – vidi str. 60.
- psihološki razvoj i podrška, uključujući potrebe i učenika i nastavnika, te dostupnost lokalnih usluga i sistema upućivanja – vidi str. 44 i 61.
- principi i perspektive ljudskih prava i humanitarnog prava kako bi se shvatio njihov smisao i namjera, kao i njihova direktna i indirektna povezanost s potrebama učenika i s odgovornostima učenika, nastavnika, lokalnih zajednica i obrazovnih vlasti – vidi str. 50 i 63.

Procesi obuke nastavnika

Obrazovni praktičari, zajedno s državnim obrazovnim vlastima, trebaju procijeniti svijest nastavnika o rodnoj problematici u sklopu šire procjene potreba za obukom nastavnika. Pri planiranju procesa obuka nastavnika treba razmotriti sljedeće:

- Kao što je važno imati ravnotežu između nastavnika i nastavnica, važna je i rodna ravnoteža voditelja obuke nastavnika.
- Obuku treba pohađati jednak broj nastavnica i nastavnika. U protivnom sistem kvota može pomoći da se promovira rodni paritet.
- Potrebno je razmotriti otvorene i transparentne kriterije i procedure izbora za pristup mogućnostima obuke uz rodno uravnoteženu komisiju za izbor. Kandidate za obuku može se pitati kako namjeravaju iskoristiti svoja nova znanja za razvoj rodno osjetljive nastave i/ili za promociju rodne ravnopravnosti.
- Pobriniti se da stručno usavršavanje za više pozicije (npr. “ubrzana” obuka) pomaže u rješavanju rodni neravnoteža osoblja na višim nivoima.

Moramo se pobrinuti da se podrška i razvoj usmjerene na žene ne shvataju kao “ženski problem” ili “privilegije za žene”. Pristup koji uključuje muškarce kao ravnopravne partnere može izgraditi poštovanje i podršku za iskustva i položaj žena.

3.3. Procesi nastave i učenja

Za uspješno i potpuno angažiranje učenika u procesu učenja način na koji se sadržaji prenose jednako je važan kao i sam sadržaj. Prvo je važno naglasiti da je rodno osjetljiva nastava također kvalitetna nastava. Promjene koje uvodimo u obrazovanje da bismo bolje odgovorili na specifične potrebe djevojčica ili dječaka, mladih žena ili muškaraca često će biti iste ili slične promjenama koje se uvode kako bi se svima pružilo kvalitetnije obrazovanje. Svaka promjena koju nastavnici mogu uvesti, a koja promovira rodnu ravnopravnost kroz obrazovanje će također, po definiciji, unaprijediti sveukupni kvalitet obrazovanja.

Nastavnicima se mogu pokazati neki osnovni pristupi nastavi kojima se poboljšava rodno osjetljivo, participatorno i inkluzivno učenje:

- Nastavnici mogu biti svjesni rodnih stereotipa u udžbenicima/ materijalima za učenje i pozitivno ih iskoristiti za rodno osjetljivu nastavu tako što će otvoreno propitivati materijale i podsticati kritičko razmišljanje o rodnoj problematici.
- Strategije nastave mogu se izmijeniti kako bi se djevojčicama i dječacima pružila jednaka prilika da doprinose diskusijama i aktivnostima. Nastavnici mogu primijetiti da li djevojčice ili dječaci dominiraju razredom i preduzeti aktivnosti da podstaknu jednako učešće. Gdje lokalna kultura to dozvoljava, moguće je izmijeniti raspored sjedenja tako da veće grupe djevojčica ili dječaka ne sjede zajedno i ne dominiraju nad drugim učenicima. U nekim kontekstima će rješenje biti prostori za učenje predviđeni za samo jedan spol.
- Nastavnici mogu iskoristiti različita životna iskustva djevojčica i dječaka kao početnu tačku za izradu aktivnosti i za učenje novih stvari, npr. da se pokrene diskusija o tome zašto životna iskustva zavise od roda i kako djevojčice i dječaci mogu prepoznati kada razlikovanje prelazi u diskriminaciju.
- Nastavni pristupi i metode utječu na samopouzdanje i samopoštovanje učenika. Nastavnici trebaju biti svjesni da će ili učenicama ili učenicima biti potrebno više podrške kako bi se osjećali prijatno.

- Nastavnike i učenike treba podsticati da koriste rodno osjetljiv, nenasilan i neuvredljiv jezik, da izbjegavaju šale i termine koji omalovažavaju ili nipodaštavaju jedan ili drugi spol.
- Nastavnike treba podstaknuti da budu svjesni broja pitanja koja postavljaju i na koje odgovaraju učenici odnosno učenice, kao i količine pažnje koja se posvećuje raznim učenicima u razredu.
- Nastavnici se moraju pobrinuti da uloge u domaćinstvu, dobrovoljnom radu i lokalnoj zajednici (npr. čišćenje zajedničkih prostora, pomoć mlađoj djeci i obavljanje sitnih poslova za nastavnike) budu ravnomjerno raspoređene između djevojčica i dječaka.

3.4. Ocjenjivanje ishoda učenja

Ocjenjivanje ishoda učenja podrazumijeva mjerenje napretka učenika u odnosu na utvrđene ciljeve učenja. Time se promovira odgovorno ponašanje nastavnika, lokalnih zajednica, obrazovnih vlasti, organizacija i donatora, a ključno je sredstvo za razvoj kvalitetnog obrazovanja.

Postoje različite vrste ocjenjivanja. Stalno ocjenjivanje podrazumijeva mjerenje stalnog napretka tako što će se utvrditi prednosti i slabosti učenika. Zbirno ocjenjivanje ili ocjenjivanje putem ispita ili testa je formalna evaluacija sposobnosti učenika u odnosu na utvrđene državne ili međunarodne ciljeve učenja određene u nastavnim programima ili okvirima za neformalno obrazovanje.

Otvorene, transparentne, etičke i pravedne politike ocjenjivanja mogu smanjiti rizik od korumpiranih praksi i seksualnog izrabljivanja (npr. mito/seks u zamjenu za dobre ocjene). Učenike treba jasno informirati da se ocjene daju prema zaslugama i da neetičke prakse treba prijaviti. Nastavnike i obrazovno osoblje treba obavijestiti da neetičke prakse povlače za sobom disciplinske mjere.

Može biti teško promijeniti korumpirane i izrabljivačke prakse u situacijama gdje su plate male ili gdje postoji kultura korupcije i nekažnjivosti. Sljedeći koraci mogu pomoći praktičarima da dođu do rodno odgovarajućeg ocjenjivanja:

- Raditi s nastavnicima i zajednicama na izradi politika i praksi o pravednim metodama ocjenjivanja.
- Podizati svijest zajednice o štetnosti neetičkih praksi ocjenjivanja za učenike, ugled obrazovnog sistema, lokalnu zajednicu i šire društvo.
- Uspostaviti povjerljive kutije za pritužbe putem kojih učenici mogu anonimno prijaviti probleme.
- Raditi s državnim vlastima kako bi se osiguralo da državni ispiti ne budu rodno pristrani.
- Pobrinuti se da državno i ocjenjivanje u razredu, pored pismenosti i matematičke pismenosti, mjeri znanja i vještine učenika vezane za nastavne programe iz ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i životnih vještina.
- Raditi s obrazovnim vlastima na prikupljanju i analiziranju rezultata ocjenjivanja iz rodne perspektive – da li dječaci i djevojčice na raznim nivoima obrazovanja postižu jednak uspjeh?

Učenci razgovaraju o pravu na obrazovanje za sve – na posteru je citat iz Konvencije o pravima djeteta. Zahvaljujući Silje Sjoaag Skeie/NRC.

4. Strategije za rodno odgovarajuće politike za nastavnike i drugo obrazovno osoblje

4.1. Regrutiranje i izbor

U nekim kriznim kontekstima, kao što je npr. južni Sudan, lakše je regrutirati nastavnike nego nastavnice. U drugim slučajevima, kao što su npr. Filipini, situacija je suprotna. Postizanje rodne ravnoteže među nastavnicima i drugim radnicima u obrazovanju može biti izazov, ali je od suštinske važnosti za rodno odgovarajući sistem obrazovanja. Iako nastavnici muškarci mogu podržavati učenice i obratno, važno je ponuditi uzore i odrasle koji daju podršku, a koji su istog spola kao i učenici kako bi ih mogli savjetovati i ohrabrivati na odgovarajući način. U nekim konzervativnim kulturama roditelji neće poslati svoje kćerke u školu ako u njoj nema nastavnica.

Moguće je da će biti potrebne posebne mjere kako bi se proaktivno identificirale i regrutirale nastavnice i nastavnici u zavisnosti od osnovnog uzroka nedostatka jednih ili drugih. Moramo postaviti pitanja o prirodi rodni ili kulturnih prepreka u obrazovanju i društvu koja sprečavaju ili obeshrabruju muškarce ili žene da se priključe području obrazovanja. U nekim slučajevima je nedostatak nastavnika određenog spola, a obično žena, posljedica nedostatka dovoljno kvalificiranih ili obrazovanih potencijalnih kandidata. Tamo gdje postoje adekvatno kvalificirani kandidati, nastavnička profesija možda neće biti privlačna muškim ili ženskim kandidatima zbog isplativijih mogućnosti zaposlenja drugdje ili zbog drugih obaveza i pritisaka kao što su očekivanja porodice.

Kratkoročne mjere za ispunjenje potreba zaposlenja u pojedinačnim školama trebaju pratiti dugoročnije politike, podsticaji i sistemi kvota. Neke od strategija za postizanje rodno uravnoteženog zapošljavanja su:

- Stupiti u kontakt sa supružnicima ili porodicama potencijalnih nastavničkih kandidata kako bi oni razumjeli važnost te uloge.
- Izraditi medijske kampanje koje se fokusiraju na važnost uključivanja i žena i muškaraca u obrazovanje.
- Raditi sa srednjoškolskim učenicama i učenicima kako bi se povećao njihov interes za nastavničku profesiju – na primjer tako što će ih se povezati s osnovnim školama gdje mogu volontirati i pomagati nastavnicima u raznim aktivnostima.
- Obezbjediti stipendije i druge podsticaje za žene ili muškarce koji pohađaju obuku prije zapošljavanja.
- Raditi s lokalnim grupama kako bi se identificirali potencijalni muški ili ženski nastavnički kadrovi i kako bi se njihovim porodicama pružila podrška koja će im omogućiti da postanu nastavnici, na primjer tako što će preuzeti neke farmerske obaveze ili pomoći pri podizanju djece.
- Regrutirati muške ili ženske pomoćnike u razredu s nižim nivoima obrazovanja, pružati im stalnu obuku i mogućnosti da završe svoje obrazovanje dok rade, a zatim im pružiti podršku u preuzimanju pune nastavničke uloge.

Procesi odabira također trebaju biti rodno osjetljivi i pobrinuti se da su u komisijama za regrutiranje zastupljeni i muškarci i žene. Potrebno je izraditi transparentne kriterije odabira i provesti procjenu kompetencija. Odluke o izboru trebaju uzeti u obzir rod i različitost.

9. Pristup rodnoj problematici u praksi u južnom Sudanu

Ženski mentori

U južnom Sudanu je 2004. godine radilo samo 6 posto nastavnica, a taj postotak je padao i do 2 posto u nekim regijama. Razne dugoročne strategije korištene su za povećanje broja nastavnica u školama. Pojedinačne škole su preduzimale i kratkoročne mjere. Tamo gdje bar u doglednoj budućnosti nije bilo moguće zaposliti nastavicu škole bi angažirale tzv. "mentorice" koje bi redovno dolazile u školu i vodile određene aktivnosti s učenicama. Mentorica ne mora imati iste formalne kvalifikacije kao muški nastavnici, ali se još uvijek mora poštovati kao važan član školske zajednice i mora pored svojih redovnih aktivnosti s djevojčicama prisustvovati svim školskim funkcijama, sastancima (uključujući sastanke osoblja) i aktivnostima.

4.2. Uvjeti rada

Opisi poslova, opisi uvjeta rada i kodeksi ponašanja trebaju činiti dio ugovora. Time se pomaže profesionalizacija uloge muških i ženskih nastavnika u okruženju za učenje i u lokalnoj zajednici. Utvrđuju se usluge koje se od nastavnika očekuju za naknadu od zajednica, obrazovnih vlasti i drugih aktera i pruža se okvir za primjereno i očekivano ponašanje nastavnika.

Nastavničke naknade

Podsticaji i drugi paketi naknada (npr. podrška u vidu smještaja, pokrivanja troškova prevoza, vrtića za djecu, itd.) zavise od lokalnog konteksta i resursa. Apsolutno je nužno da postoji rodni paritet kada su pitanju plate, a podsticaji također trebaju uzeti u obzir različite potrebe muških i ženskih nastavnika vezane za usavršavanje i ostajanje u profesiji.

Dalje i detaljnije informacije o ovom pitanju dostupne su u INEE Smjernicama za nastavničke naknade navedenim u Izvorima na str. 73.

Kodeksi ponašanja

Kodeks ponašanja utvrđuje jasne standarde ponašanja za nastavnike i drugo obrazovno osoblje. Ovi standardi se primjenjuju u okruženju za učenje i tokom obrazovnih događaja i aktivnosti. Kodeks ponašanja određuje obavezne posljedice za one koji krše njegove odredbe. Po mogućnosti bi svi - nastavnici, obrazovne vlasti, lokalni obrazovni odbori, udruženja roditelja i nastavnika i učenici trebali učestvovati u izradi ovih dokumenata.

Rodno odgovarajuće obaveze iz kodeksa ponašanja mogu biti:

- Obaveza nastavnika da poštuju, štite i u skladu sa svojim mogućnostima ispunjavaju obrazovna prava učenika.
- Obaveza nastavnika da aktivno uklanjaju prepreke obrazovanju kako bi se obezbijedilo nediskriminirajuće okruženje u kojem su svi učenici prihvaćeni.
- Obaveza održavanja zaštitnog, zdravog i inkluzivnog okruženja bez seksualnog i drugog maltretiranja, izrabljivanja učenika u svrhe rada i seksualnih usluga, zastrašivanja, zlostavljanja, nasilja i diskriminacije.

- Jasnu izjavu o politici nulte tolerancije prema seksualnim odnosima između nastavnika i učenika.
- Obavezu da ne uče i ne podstiču znanja i aktivnosti koji su suprotni principima ljudskih prava i nediskriminacije.
- Izričito navođenje disciplinskih mjera, uključujući i krivično gonjenje, koje će biti preduzeto u slučaju neispunjavanja ovih obaveza.

Svi nastavnici i drugo obrazovno osoblje trebaju razumjeti i potpisati kodeks ponašanja čiji primjerak treba biti izložen na vidnom mjestu u okruženju za učenje.

Primjer kodeksa ponašanja dostupan je u sklopu INEE seta alata:
www.ineesite.org/toolkit

4.3. Podrška i nadzor

Zajedno s nastavnicima i lokalnim obrazovnim odborima tim za obrazovnu intervenciju treba razmotriti načine kako da se identificira, upravlja i spriječi stres, kako da se među nastavnicima promovira samopomoć i kolegijalna pomoć, kako da se identificiraju i riješe odbrambeni mehanizmi rodnog karaktera koji mogu biti nezdravi.

Treba podržati kulturu tamo gdje se nastavnici redovno sastaju kako bi razmijenili informacije o napretku i izazovima, uključujući i to kako se u nastavi i učenju rješava rodna problematika. Pobrinuti se da rodna problematika bude na dnevnom redu i da sastanci dozvoljavaju nastavnicama i nastavnicima da jednako učestvuju. Odvojeni forum za nastavnice i drugo obrazovno osoblje ženskog spola može biti odgovarajuće rješenje u nekim kontekstima; njihova razmatranja zatim treba predstaviti na generalnim sastancima.

U slučaju rodne neravnoteže među nastavnim osobljem može biti korisno da u jednoj školi postoje bar dva nastavnika istog spola, da rade zajedno i jedno drugo profesionalno podržavaju. Ako je moguće treba naći starije nastavnike ili nastavnice da budu "mentori" kolegama istog spola u školi

(ili drugoj lokalnoj obrazovnoj instituciji) što može biti učinkovit mehanizam podrške, a potencijalno može ići u prilog stručnom usavršavanju.

Potrebno je podržati status pozitivnog uzora muških i ženskih nastavnika, a od presudnog je značaja da se nastavnice ne tretiraju kao da su podređene svojim muškim kolegama.

Apolonia drži nastavu Prvog nivoa Ubrzanog programa učenja u Osnovnoj školi Ntoroko u Ugandi. Fotografija korištena zahvaljujući Save the Children.

5. Strategije za rodno odgovarajuću obrazovnu politiku

Napredak ka rodnoj ravnopravnosti može biti težak ako ključni akteri obrazovne politike na državnom i podržavnim nivoima nisu predani uvrštavanju rodne problematike u obrazovni sistem. Mogu se preduzeti aktivnosti zagovaranja kako bi obrazovno osoblje i lokalne zajednice bili upoznati s međunarodnim i regionalnim konvencijama i obavezama koje je njihova zemlja ratificirala i o principima nediskriminacije koje te konvencije sadrže.

Rod i obrazovanje – međunarodne obaveze

Milenijski razvojni ciljevi (MRC)

MRC 2: Postići univerzalno osnovno obrazovanje.

Cilj: Do 2015. osigurati da sva djeca, dječaci i djevojčice podjednako, budu u mogućnosti dovršiti cjelovito osnovno obrazovanje.

MRC 3: Promovirati rodnu ravnopravnost i osnažiti žene.

Cilj: Ukloniti rodne disparitete u osnovnom i srednjem obrazovanju po mogućnosti do 2005, a na svim nivoima obrazovanja najkasnije do 2015.

Ciljevi Obrazovanja za sve (OZS)

OZS cilj 2: Osigurati da do 2015. sva djeca, osobito djevojčice, djeca koja žive u teškim uvjetima i djeca koja pripadaju etničkim manjinama imaju pristup i završavaju besplatno i obavezno kvalitetno osnovno obrazovanje.

OZS cilj 5: 2015. s naglaskom na osiguranju punog i jednakog pristupa i postignuća djevojčica u kvalitetnom osnovnom obrazovanju.

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)

Član 10. ove Konvencije navodi da će države potpisnice preduzeti sve odgovarajuće mjere da uklone diskriminaciju žena kako bi im se osigurale jednaka prava kao i muškarcima u području obrazovanja. Član se specifično tiče važnosti jednakih uvjeta za stvaranje karijere i stručno usmjeravanje, pristup istim nastavnim programima, ispitima i obrazovnim objektima, istim mogućnostima za bavljenje sportom i tjelesnim odgojem. Također se napominje važnost jednakog pristupa daljem obrazovanju, uključujući programe obrazovanja za odrasle i za opismenjavanje.

Vodeći principi o internoj raseljenosti

Princip 23: Svako ljudsko biće ima pravo na obrazovanje. Potrebno je uložiti posebne napore da se osigura puno i jednako učešće žena i djevojčica u programima obrazovanja.

Druge međunarodne obaveze koje podržavaju pravo na obrazovanje za sve: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948) (članovi 2, 26); Četvrta Ženevska konvencija (1949) (članovi 3, 24, 50) i Dodatni protokol II (1977) (član 4.3 (a)); Konvencija o statusu izbjeglica (1951) (članovi 3, 22); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) (član 2); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966) (članovi 2, 13, 14); Konvencija o pravima djeteta (1989) (članovi 2, 22, 28, 29, 30, 38, 39); Vodeći principi o internoj raseljenosti (neobavezujući) (1998) (stav 23); Konvencija o pravima osoba s onesposobljenjima (2006) (član 24).

Radite na tome da svi razumiju ove obaveze jer se samo tako mogu otkloniti određene prepreke za napredak. Koristite Milenijske razvojne ciljeve (MRC) i državne MRC ciljeve da sve podsjetite kako treba zajednički raditi na postizanju rodne ravnopravnosti u obrazovanju. Ponudite podršku donositeljima odluka i akterima u izradi i implementaciji plana akcije za ispunjenje ovih kontekstualnih ciljeva.

Vanredne situacije također mogu predstavljati “prozor mogućnosti” za jačanje rodne ravnopravnosti unutar obrazovne politike. Krizni konteksti mogu podstaknuti napore da se na državnom nivou izvrši reforma politike, pa tako ostvare i mogućnosti da se promovira rodna ravnopravnost u obrazovanju u vanrednim situacijama. Rad na zagovaranju i promjeni politike treba temeljiti na analizi i poukama iz aktuelne ili drugih vanrednih intervencija. Pregled evaluacija nakon vanredne situacije kako bi se našle informacije o dostignućima kad je u pitanju rodna dimenzija može proizvesti interes i motivaciju za buduće intervencije. U zemljama gdje ne postoje vanredne obrazovne politike za slučaj krize, vanredna situacija pruža mogućnost za njihovu izradu i za uvrštavanje rodne problematike u sve njihove segmente. Pri izradi politika državne vlasti se mogu osloniti na međunarodne obaveze i konvencije.

Rodno odgovarajuća politika slična je rodno odgovarajućem programiranju u smislu da može podrazumijevati i ciljane dimenzije (kao što je Državna politika za obrazovanje djevojčica Liberije), kao i pristup uvrštavanja prema kojem se sektorske politike pozivaju na rodnu problematiku i uzimaju je u obzir u svim svojim segmentima. Oba pristupa su važna i trebaju stremiti sistematskim povezanostima između podsektora unutar obrazovanja i sa širim procesima kao što su ekonomski razvoj i građanstvo.

Također, poput rodno odgovarajućeg programiranja, rad na politici mora podrazumijevati izradu mjera napretka kojima se prate ne samo kvantitativni ishodi već i kvalitativni učinci implementiranja politike.

Dodatak 1:

Glosar rodnih pojmova

Razvrstani podaci: statističke informacije razdvojene na sastavne dijelove. Na primjer, podaci za procjenu uzorka populacije mogu se analizirati na osnovu spola, dobne grupe i geografskog područja.

Rod: tiče se društveno konstruiranih uloga, odgovornosti i identiteta žena i muškaraca i njihovog vrednovanja u društvu. Kulturološki su određeni i vremenom se mijenjaju. Rodni identiteti određuju očekivana razmišljanja i ponašanja žena i muškaraca. Ova ponašanja se uče u porodici i u školama, kao i kroz vjerska učenja i medije. Možemo odrastati kao djevojčice i dječaci, ali nas se uči kako da budemo žene i muškarci s odgovarajućim ponašanjima, vrijednostima, stavovima, ulogama i aktivnostima za svaki spol. Pošto su rodne uloge, odgovornosti i identiteti društveno naučeni, mogu se mijenjati. Rod je osnovni aspekt šireg identiteta pojedinca uz rasu, starosnu dob, seksualnost, vjerski i društveni status, itd.

Rodna analiza: je sredstvo ispitivanja razlike između uloge žene i uloge muškarca, njihovih različitih nivoa moći, njihovih različitih potreba, ograničenja i mogućnosti, te utjecaja tih razlika na njihove živote. Rodna analiza utemeljena na dokazima je preduvjet za reformu politike i izradu programa, strategija i aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti.

Rodno nasilje: je zajednički naziv za svaku povredu nanесenu protiv nečije volje i zasnovanu na društveno pripisanim (rodnim) razlikama. Termin rodno nasilje naglašava rodnu dimenziju ove vrste povreda; drugim riječima, odnos između podređenog statusa žena u društvu i njihove povećane ranjivosti. Muškarci i dječaci također mogu biti žrtve rodnog nasilja, a posebno seksualnog nasilja. Priroda i opseg specifičnih tipova rodnog nasilja razlikuju se u zavisnosti od kulture, zemlje i regije. Primjeri rodnog nasilja su:

- seksualno nasilje: seksualno izrabljivanje/zloupotreba, prisilna prostitucija, prisilni/maloljetnički brak,
- nasilje u domaćinstvu/porodici: fizički, emotivno/psihološki i seksualno
- štetne kulturne/tradicijske prakse: sakaćenje ženskih genitalija, ubistva iz časti, nasljeđivanje udovica, itd.

Diskriminacija na osnovu roda: temelji se na vjerovanju da je jedan spol superioran u odnosu na drugi i da superiorni spol posjeduje veću darovitost, prava, prednosti i status nego inferiorniji spol. Diskriminacija na osnovu roda je složen skup međusobno povezanih uzroka. Ženska prava se krše zbog nekih religijskih tekstova i učenja, kulturnih i tradicionalnih praksi i zbog razlika u obrazovanju (žene i djevojčice su često slabije obrazovane od muškaraca i dječaka). Rodna diskriminacija protiv žena također se može legitimizirati putem državnih zakona kao što su prava na nasljeđivanje zemlje, obaveza da se od muških srodnika dobije dozvola za putovanje, itd.

Rodni disparitet: tiče se razloga ili faktora (kao što su siromaštvo, tradicijske i kulturne prakse) koji doprinose neravnomjernoj rodnoj zastupljenosti djevojčica u poređenju s dječacima u obrazovanju (ali i u drugim područjima javnog života). Rodni disparitet generalno ostaje isti kod stope upisanosti i zadržavanja djevojčica na svim nivoima obrazovanja. U nekoliko zemalja stope upisa i zadržavanja dječaka na nekim nivoima obrazovanja su manje u poređenju s djevojčicama.

Rodna ravnopravnost: između žena i muškaraca tiče se jednakog uživanja prava, mogućnosti, resursa i nagrada za žene, djevojčice, dječake i muškarce. Ravnopravnost ne znači da su žene i muškarci isti već da njihovo uživanje prava, mogućnosti i promjena u životu nije određeno ili ograničeno činjenicom da su rođeni kao žensko ili muško. Rodna ravnopravnost znači da žene i muškarci posjeduju jednaka:

- *prava:* socijalna, ekonomska, politička i pravna (npr. pravo da posjeduju zemljište, pravo na obrazovanje, upravljanje imovinom, putovanje, rad, itd.)
- *resurse:* kontrolu nad produktivnim resursima uključujući obrazovanje, zemljište, informacije i finansijske resurse
- *glas i djelovanje:* moć da utječu na odluke o raspodjeli resursa i investicija u svom domu, u lokalnoj zajednici i na državnom nivou.

Rodna pravednost: je proces pravednosti prema ženama i muškarcima. Rodna pravednost zahtijeva da oni koji su u nepovoljnijem položaju dobiju pravedan dio koristi od razvoja kao i značajnih odgovornosti u društvu. To znači davati onima koji imaju manje u skladu s njihovim potrebama i uvesti posebne mjere i intervencije kako bi se nadoknadile historijske i društvene nepravde koje onemogućavaju ženama i muškarcima da djeluju s jednakih pozicija. Pravednost vodi ravnopravnosti.

Rodna neravnopravnost: tiče se dispariteta između žena i muškaraca u društvu u smislu pristupa mogućnostima u socijalnoj, ekonomskoj i političkoj sferi i udjela u moći za donošenje odluka na svim društvenim nivoima.

Rodno usklađivanje/uvršavanje: nastoji postići rodnu ravnopravnost pri čemu bi žene i muškarci posjedovali jednaku mogućnost djelovanja, jednak pristup i moć u odnosu na resurse i donošenje odluka. Ekonomsko i socijalno vijeće UN-a definira rodno usklađivanje kao proces procjene koliko su procentualno obuhvaćeni žene i muškarci u svakoj planiranoj aktivnosti, uključujući zakonodavstvo, politike i programe u svim područjima i na svim nivoima. To je strategija kojom se problematika i iskustva i žena i muškaraca uvrštavaju u izradu, implementaciju, monitoring i evaluaciju politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama tako da žene i muškarci imaju jednaku korist i da se stane u kraj rodnoj neravnopravnosti.

Rodno neutralne politike i analiza: Rodno neutralne (ili “rodno slijepa”) politike i analiza obično insistiraju da se muškarci i žene tretiraju ravnopravno i jednako. Međutim, pošto počinju od pretpostavke da ne postoje razlike među spolovima rodno neutralni pristupi uključuju pristranosti u korist postojećih rodni odnosa, pa tako obično dovode do isključivanja žena.

Rodni paritet: znači da je omjer muškaraca i žena u obrazovanju, na radnim mjestima i na javnim funkcijama 50:50. Analizirati rodni paritet u obrazovanju znači porediti stepen pristupa obrazovanju učenika i učenica na svakom nivou obrazovanja, uključujući predškolsko obrazovanje, osnovno, srednje, visoko i neformalno obrazovanje. Također treba pokušati ostvariti rodni paritet među nastavnicima i drugim radnicima u obrazovanju.

Psihosocijalan: Termin psihosocijalan tiče se naših razmišljanja, emocija, stavova i ponašanja u odnosu na socijalne veze, tradicije, duhovnost i kulturu. Termin psihosocijalan stoga naglašava blisku i dinamičnu interakciju i odnos između ova dva područja i načine na koje utječu jedno na drugo. Psihosocijalna podrška može uključivati niz lokalnih ili eksternih oblika podrške koji promoviraju psihosocijalnu dobrobit i sprečavaju ili liječe mentalne poremećaje.

Spol: tiče se bioloških osobina žena i muškaraca. Prirodan je, urođen i stoga generalno nepromjenjiv i univerzalan.

Seksualno i reproduktivno zdravlje: tiče se reproduktivnih procesa, funkcija i sistema u svim fazama života i ima za svrhu omogućiti muškarcima i ženama odgovoran, zadovoljavajući i bezbjedan seksualni život kao i kapacitet i slobodu da planiraju da li će, kada i koliko često imati djecu.

Dodatak 2: Kartica “propusta” korištena u Sudanu

A. Dječaci

Opišite prijatelja, srodnika
ili komšiju koji ne može ići
u školu

صف عما إذا كان هناك أحد من
أصدقائك – أقاربك أو جيرانك
لا يتمكن من الذهاب الي المدرسة.

.....
.....
.....
.....
.....

Šta propuštaju zbog toga
što ne idu u školu? Kako će
se njihov život razlikovati od
tvog u budućnosti?

ماذا يخسرون إذا لم يلتحقوا
بالمدرسة؟ الي أي مدي سوف
تكون حياتهم مختلفة في
المستقبل؟

.....
.....
.....
.....
.....

Zašto ne mogu ići u
školu?

لماذا لا يذهبون إلي المدرسة؟

.....
.....
.....
.....
.....

Šta ti možeš učiniti da
pomogneš tom djetetu da
ide u školu?

كيف يمكنك أن تساعدهم
للذهاب الي المدرسة؟

.....
.....
.....
.....
.....

B. Djevojčice

Opišite prijatelja, srodnika ili komšiju koji ne može ići u školu

صف عما إذا كان هناك أحد من
أصدقائك – أقاربك أو جيرانك
لا يتمكن من الذهاب الي المدرسة.

.....

.....

.....

.....

.....

Šta propuštaju zbog toga što ne idu u školu? Kako će se njihov život razlikovati od tvog u budućnosti?

ماذا يخسرون إذا لم يلتحقوا
بالمدرسة؟ الي أي مدي سوف
تكون حياتهم مختلفة في
المستقبل؟

.....

.....

.....

.....

.....

Zašto ne mogu ići u školu?

لماذا لا يذهبون إلي المدرسة؟

.....

.....

.....

.....

.....

Šta ti možeš učiniti da pomogneš tom djetetu da ide u školu?

كيف يمكنك أن تساعدهم
للذهاب الي المدرسة؟

.....

.....

.....

.....

.....

Korisni izvori

Standardi i smjernice

IASC *Guidelines for gender-based violence interventions in humanitarian settings* [IASC Smjernice za intervencije u slučajevima rodnog nasilja u humanitarnim kontekstima] (2005) <http://gender.oneresponse.info>

IASC *Gender Handbook for Humanitarian Action: Women, Girls, Boys and Men: Different Needs – Equal Opportunities* [IASC Priručnik za rodnu problematiku u humanitarnom djelovanju: žene, djevojčice, dječaci i muškarci: različite potrebe – jednake mogućnosti] (2006) <http://gender.oneresponse.info>

IASC *Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings* [IASC Smjernice za mentalno zdravlje i psihosocijalnu podršku u vanrednim situacijama] (2007) <http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900SID/YAOI-6Z3A2K?OpenDocument>

INEE *Minimum Standards for Education: Preparedness, Response, Recovery* [INEE Minimalni standardi obrazovanja: pripremljenost, intervencija, oporavak] (2010) www.ineesite.org/standards

Materijali za rodnu obuku praktičara u obrazovanju

INEE Pocket Guide to Gender Orientation [INEE Džepni vodič za rodnu orijentaciju] (2010) Ovi materijali pružaju smjernice za korištenje ovog Džepnog vodiča kao ideje za izradu akcionih planova i prilagođavanje strategija lokalnom kontekstu.

Paying Attention: Addressing Gender in Education in Emergencies

[Obratiti pažnju: rješavanje rodne problematike u obrazovanju u vanrednim situacijama] (2009) Ovaj sveobuhvatni paket za obuku izradio je IRC za potrebe INEE Radnog tima za rodnu problematiku. Paket sadrži PowerPoint prezentacije, vodiče za moderatore, radne i kontekstualne dokumente. Paket za obuku pokriva dosta sadržaja iz ovog Džepnog vodiča pomoću niza interaktivnih aktivnosti obuke. Cijela radionica traje približno 15 sati i može se provesti tokom 3 uzastopna dana, ali se može i izmijeniti za potrebe kraćih obuka.

Different Needs – Equal Opportunities: Increasing effectiveness of humanitarian action for women, girls, boys and men [Različite potrebe – jednake mogućnosti: povećanje učinkovitosti humanitarnog djelovanja za žene, djevojčice, dječake i muškarce] (2010) Ovaj online kurs osmišljen je da pomogne praktičarima u humanitarnom radu, da nauče kako učinkovito uvrstiti rodnu ravnopravnost u programiranje. To je interaktivna, online simulacija koja pokriva deset sektora intervencije, uključujući i poglavlje posvećeno obrazovanju. Po završetku kursa dobije se svjedočanstvo za rodno usklađivanje u humanitarnim kontekstima.

Svi ovi kursevi obuke dostupni su na internet stranici INEE Radnog tima za rodnu problematiku:

www.ineesite.org/gender

Resursi za zagovaranje

Kirk J. *Education in Emergencies: The Gender Implications – Advocacy Brief* [Obrazovanje u vanrednim situacijama: rodne implikacije – informacije za zagovaranje] (UNESCO, 2006)

www.ineesite.org/gender

UNICEF & UNGEI *Reaching the Girls in South Asia: Differentiated Needs and Responses in Emergencies* [Dopiranje do djevojčica u južnoj Aziji: različite potrebe i intervencije u vanrednim situacijama] (2006)

www.ungei.org/resources/files/unicef_Reachinggirlsinsouthasia.pdf

UNESCO *Role of Men and Boys in Promoting Gender Equality – Advocacy Brief* [Uloga muškaraca i dječaka u promoviranju rodne ravnopravnosti – informacije za zagovaranje] (2004)

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001377/137780e.pdf>

Alati za programiranje

IIEP-UNESCO Guidelines for the design and effective use of teacher codes of conduct [IIEP-UNESCO Smjernice za izradu i učinkovitu upotrebu kodeksa ponašanja za nastavnike] (2009)

<http://teachercodes.iiep.unesco.org/teachercodes/guidelines/Guidelines.pdf>

INEE Guidance Notes on Teacher Compensation [INEE Smjernice o nastavničkim naknadama] (2009)

www.ineesite.org/teachercomp

INEE Guidance Notes on Teaching and Learning [INEE Smjernice za nastavu i učenje] (2010)

www.ineesite.org/teachinglearning

INEE Guidance Notes on Safer School Construction [INEE Smjernice za izgradnju sigurnijih škola] (2009)

www.ineesite.org/ssc

INEE Pocket Guide to Inclusive Education: Education in Emergencies – Including Everyone [INEE Džepni vodič za inkluzivno obrazovanje: obrazovanje u vanrednim situacijama – uključiti sve] (2009)

www.ineesite.org/inclusion

INEE Toolkit Thematic Guide: Gender [INEE set alata: Tematski vodič: Rod] (2010)

www.ineesite.org/gender

INEE Toolkit Thematic Guide: Gender-Based Violence [INEE set alata: Tematski vodič: Rodno nasilje] (2010)

www.ineesite.org/gender

IRC *Creating Healing Classrooms: Guide for teachers and teacher educators, International Rescue Committee* [Zacjeljivanje u učionici: vodič za nastavnike i one koji ih obrazuju] (2006)

www.theirc.org/resources/hci-teachers-guide.pdf

Save the Children *Making Schools Inclusive: How Change can Happen - Save the Children's Experience* [Učiniti škole inkluzivnim: kako doći do promjena – iskustvo organizacije Save the Children] (2008)
http://www.savethechildren.org.uk/en/54_5432.htm

Save the Children *Non-Discrimination in Emergencies. Training Manual and Toolkits* [Nediskriminacija u vanrednim situacijama. Priručnik i setovi alata za obuku](2008)
<http://www.crin.org/resources/infoDetail.asp?ID=18188>

UNESCO *Toolkit for Promoting Gender Equality in Education* [Set alata za promoviranje rodne ravnopravnosti u obrazovanju] (2003)
www.unescobkk.org/index.php?id=4634

UNFPA and Save the Children *Adolescent Sexual and Reproductive Health Toolkit for Humanitarian Settings* [Set alata za seksualno i reproduktivno zdravlje adolescenata u humanitarnim kontekstima] (2009)
<http://www.unfpa.org/public/publications/pid/4169>

UNICEF *The Participation of Children and Young People in Emergencies* [Učešće djece i mladih u vanrednim situacijama] (2007)
www.unicef.org/eapro/the_participation_of_children_and_young_people_in_emergencies.pdf

Reference studija slučajeva

1. Addressing gender in practice in DRK – Demonstrating the importance of inter-sectoral coordination

[Rješavanje rodne problematike u praksi u DRK – važnost međusektorske koordinacije] Prilagođeno iz sinopsisa programa UNICEF-a u DRK.

2. Addressing gender in practice in Guinea and Sierra Leone – Recruiting and training female classroom assistants

[Rješavanje rodne problematike u praksi u Gvineji i Sjevera Leoneu – regrutiranje i obuka žena pomoćnica u razredima]

Prilagođeno iz dokumenta INEE Radnog tima za rodnu problematiku *Dokument rodne strategije: Regrutiranje i podrška nastavnicama (2006)*.

3. Addressing gender in practice in Liberia, Zambia and Malawi – Mothers advocating for girls education

[Rješavanje rodne problematike u praksi u Liberiji, Zambiji i Malaviju – majke zagovaraju obrazovanje djevojčica]

Prilagođeno iz: Salina Sanou, *Establishing Links Between Women's Organisations and Education for All: The Work of FAWE* [Uspostavljanje veza između ženskih organizacija i obrazovanja za sve: rad FAWE-a] u *EQUALS: Newsletter for Beyond Access: Gender, Education and Development (2009)*.

4. Addressing gender in practice in Somaliland – Flexible afternoon classes for out-of-school boys and girls

[Rješavanje rodne problematike u praksi u Somalilendu – fleksibilni popodnevni časovi za dječake i djevojčice koji ne pohađaju školu]

Prilagođeno iz *studije slučaja Silje Sjøvaag Skeie, NRC, člana INEE Radnog tima za rodnu problematiku*.

5. Addressing gender in practice in Afghanistan – Accelerated learning programmes (ALP)

[Rješavanje rodne problematike u praksi u Afganistanu – programi ubrzanog učenja]

Prilagođeno iz *Save the Children Education in Emergencies: A Toolkit for Starting and Managing Programmes* [Obrazovanje u vanrednim situacijama: započinjanje i upravljanje programima] (2008).

6. Addressing gender in practice in Liberia – Responding to GBV through an education programme [Rješavanje rodne problematike u praksi u Liberiji – obrazovni program kao odgovor na rodno nasilje]

Prilagođeno iz sinopsisa *studije slučaja Silje Sjovaag Skeie, NRC i člana INEE Radnog tima za rodnu problematiku i FRED Magumba, Menadžer projekta, NRC Liberija.*

7. Addressing gender in practice in Ethiopia – Meeting sanitary protection needs [Rješavanje rodne problematike u praksi u Etiopiji – ispunjavanje potreba higijenske zaštite]

Prilagođeno iz dokumenta *INEE Radnog tima za rodnu problematiku Dokument rodne strategije: rodno odgovarajuće školske sanitarije, zdravlje i higijena (2006).*

8. Addressing gender in practice in Bangladesh – Health

Education [Rješavanje rodne problematike u praksi u Bangladešu – Zdravstveno obrazovanje] Prilagođeno iz *Reaching the Girls in South Asia: Differentiated Needs and Responses in Emergencies* [Dopiranje do djevojčica u južnoj Aziji: različite potrebe i intervencije u vanrednim situacijama] (UNICEF and UNGEI, 2006).

9. Addressing gender in practice in South Sudan – Female

mentors [Rješavanje rodne problematike u praksi u Južnom Sudanu – ženski mentorji] Prilagođeno iz *INEE Gender Equity Strategies for South Sudan Series: Women Mentors for Girls in School* [INEE Strategije za rodnu pravednost, Serija za Južni Sudan: ženski mentorji za djevojčice u školama] (2006).

Osnovni standardi

Standardi učesća lokalne zajednice: učešće i resursi – Standard koordinacije: koordinacija – Standardi analize: procjena, strategije intervencije, monitoring i evaluacija

Pristup i okruženje za učenje

Standard 1: Jednak pristup

Svi pojedinci imaju pristup kvalitetnim i primjerenim obrazovnim mogućnostima.

Standard 2: Zaštita i dobrobit

Okruženja za učenje pružaju opću i ličnu sigurnost i promoviraju zaštitu i psihosocijalnu dobrobit učenika, nastavnika i drugog obrazovnog osoblja.

Standard 3: Objekti i usluge

Obrazovni objekti promoviraju sigurnost i dobrobit učenika, nastavnika i drugog obrazovnog osoblja i povezani su sa zdravstvenim, prehrambenim, psihosocijalnim i zaštitnim službama

Nastava i učenje

Standard 1: Nastavni programi

Kulturološki, društveno i jezički relevantni nastavni programi koriste se za pružanje formalnog i neformalnog obrazovanja koje odgovara specifičnom kontekstu i potrebama učenika.

Standard 2: Obuka, stručno usavršavanje i podrška

Nastavnici i drugo obrazovno osoblje periodično imaju relevantne i strukturirane obuke u skladu s potrebama i okolnostima.

Standard 3: Procesi nastave i učenja

Procesi nastave i učenja usmjereni su na učenika, participativni (suradnički) i inkluzivni.

Standard 4: Ocjena ishoda učenja

Za evaluaciju i validaciju ishoda učenja koriste se primjerene metode.

Nastavnici i drugo obrazovno osoblje

Standard 1: Zapošljavanje i izbor

Dovoljan broj primjereno kvalificiranih nastavnika i drugog obrazovnog osoblja zapošljava se participativnim (suradničkim) i transparentnim procesom u skladu s kriterijima izbora koji održavaju različitost i ravnopravnost.

Standard 2: Uvjeti rada

Nastavnici i drugo obrazovno osoblje imaju jasno definirane uvjete rada i odgovarajuće naknade.

Standard 3: Podrška i nadzor

Mehanizmi podrške i nadzora nastavnika i drugog obrazovnog osoblja djelotvorno funkcioniraju.

Obrazovna politika

Standard 1: Formulacija zakona i politike

Obrazovne vlasti daju prioritet nastavku i oporavku kvalitetnog obrazovanja uključujući besplatan i inkluzivan pristup školovanju.

Standard 2: Planiranje i implementacija

Obrazovne aktivnosti uzimaju u obzir međunarodne i državne obrazovne politike, standarde i planove, kao i potrebe za učenjem pogodnih populacija.

Ključna tematska pitanja: ublažavanje sukoba, smanjenje rizika od krize, predškolsko obrazovanje i vaspitanje, rod, HIV i AIDS, ljudska prava, inkluzivno obrazovanje, međusektorske povezanosti, zaštita, psihosocijalna podrška i mladi

Rodna ravnopravnost u obrazovanju i kroz obrazovanje

INEE Džepni vodič za rodnu problematiku

Ovaj Džepni vodič namijenjen je svakom ko radi na pružanju, upravljanju ili podržavanju obrazovnih usluga u sklopu pripremljenosti, intervencije ili oporavka od krize i nadopunjava *INEE Minimalne standarde obrazovanja*. Navodi principe za rodno odgovarajući pristup programiranju obrazovanja, a pruža i odgovore na neka od najučestalijih pogrešnih shvatanja i argumenata protiv rodnog usklađivanja. Vodič također navodi konkretne strategije i aktivnosti za praktičnu primjenu rodne ravnopravnosti u svim područjima programiranja obrazovanja.

Međuagencijska mreža za obrazovanje u vanrednim situacijama (Inter-Agency Network for Education in Emergencies, INEE) je otvorena globalna mreža predstavnika nevladinih organizacija, agencija UN-a, donatorskih agencija, vlada i akademskih institucija koje zajedno rade da osiguraju pravo na kvalitetno i sigurno obrazovanje za sve ljude pogođene krizom. Više informacija dostupno je na www.ineesite.org.

INEE